

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Andra kammaren.

Nr 11.

Måndagen den 29 september, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid av herr vice talmannen.

§ 1.

Herr vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning andra särskilda utskottets utlåtande, nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete samt en i ämnet väckt motion; och lämnades därvid i fråga om 1 § i det under punkten A) innefattade förslaget till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete enligt förut skedd anteckning ordet till

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete.

Herr Bengtsson i Norup, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Då jag är motionär i det föreliggande ärendet, må det tillåtas mig att säga några ord angående detsamma. Jag är villig att erkänna det berättigade kravet på, att den lejde industriarbetaren får sin arbetstid reglerad, och jag har också med min röst bidragit till, att en lag i reglerande syfte blivit antagen. Jag har också givit min anslutning till det undantag, som Kungl. Maj:ten och utskottet gjort i de två första momenten, vilka innehålla undantag för det arbete, som utföres i arbetarens eget hem, och det andra undantaget sådant arbete, som utföres av medlem av arbetarens familj. Dessa två undantag ha även blivit godkända av första kammaren. Det är ju anmärkningsvärt, att man på samma föredragningslista, där ett lagförslag med dessa inskränkingar står upptaget, också finnes ett annat lagförslag, enligt vilket vissa medborgare, nämligen de, som idka hembagerirörelse, icke skulle vara berättigade till de förmåner, som förstnämnda lagförslag generellt medger. En skräddare, som syr kläder på beställning i hemmet, må arbeta vilken tid han vill. Detsamma gäller skomakare, snickare och vilka yrkesmän man än må räkna upp, men en del av svenska folket får icke ha en sådan rätt, och det är innehavare av hembagerier.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle arbetstid tillämpas på företag, där flera än tre arbetare vore anställda, men riksdagen har

Andra kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 11. 1

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.

(Forts.)

utökat detta antal till fyra arbetare. Alltså en rörelse på landsbygden, som har intill fyra lejda arbetare, är fri från regleringen, medan däremot en fattig änka, vars kanske enda möjlighet till försörjning är att baka bröd till avsalu, skall drabbas därav. Man kan knappast tro, att det är möjligt, att ett dylikt förslag kunnat komma fram, samtidigt som man gjort ett sådant vittgående medgivande, som jag nyss anförde. Utskottet gör härutinnan ett erkännande, som bör strykas under. Det heter i utlåtandet: »Lagförslaget avviker från arbetarskyddslagstiftningen i allmänhet i det avseendet, att det riktar sig ej blott mot användandet av arbetare på visst sätt, utan förbjuder bedrivande av arbete, oavsett av vem det verkställs, under vissa tider. En ensam person, som idkar tillverkning av bröd till försäljning, skulle sålunda bliva förhindrad att själv baka nattetid. Förnekas kan ej, att dylika konsekvenser principiellt taget förefalla mindre tilltalande.» Längre fram säger utskottet i anledning av herr Jönssons och min motion, att »bifall till motionärernas yrkande med skäl skulle kunna befaras giva anledning till en stark utveckling av hembagerinäringen». Nu har man, såvitt jag kan läsa i detta utlåtande, icke något annat skäl för sitt avstyrkande av motionen än konkurrenshänsyn. Jag må säga, att jag sällan sett ett utskottsuttalande, som varit byggt på så svaga grunder som det föreliggande. Det enda argument, som anföres, är, att man är rädd för att hembagerierna skola konkurrera för starkt på de stora bageriernas bekostnad. Men man kan med skäl fråga: när har man sett en myra hindra ett järnvägståg? De stora bagerierna ha så många fördelar framför de små hembagerierna, att jag icke gärna kunde tro, att ett sådant skäl som detta, rörande konkurrensen, kunde framställas. Först och främst ha de stora bagerierna sin maskinella arbetskraft. De ha vidare möjlighet att inköpa det viktiga bränslet i så stora partier, att all konkurrens från de mindre bageriernas sida är utesluten. På samma sätt ha de stora företagen möjlighet att köpa ingredienser för tillverkningen till så billiga priser, att hembagerierna omöjligen kunna göra lika förmånliga inköp. Likväl talar man mycket respektfullt om konkurrens från hembageriernas sida. Jag skulle vilja säga, att man i dessa tider och kanske allra mest på detta område har anledning utropa: Leve konkurrensen! Varken samhället eller svenska folket blir lidande av konkurrens i detta fall, och man bör kunna unna det fattiga folket och även andra att genom konkurrensen brödpriserna hållas nere. Och skulle man undersöka, vilka brödsorter egentligen äro mest värdefulla och innehålla mest näring, så tror jag icke, att det är någon, som gärna kan motsäga det påståendet, att brödet från hembagerierna är betydligt bättre än från de stora bagerierna. De senare använda en del konstlade medel i fråga om jäst o. dyl., som gör, att brödet ser vackert och smakfullt ut. men det är mycket luft och bluff i denna tillverkning. Tar man däremot bröd från hembagerierna, så får man någonting, som tål att bita i, och det ger också näring. Skall man nu vara rädd för en sådan konkurrens, eller vad är egentligen meningen? Tror man,

att Reinholds eller Schumachers bageri konkurreras ihjäl, om man släpper loss hembageriernas möjlighet att framställa bröd för Stockholms befolkning?

Det är också en annan sida av denna sak, som för mig har ganska stor betydelse, och det är, att hembagerier ofta startas av personer, som äro hänvisade till självförsörjning. Det händer här och där i mindre och större samhällen, att en man med stor familj blir till följd av sjukdom eller olycksfall urståndsatt att helt försörja de sina. Det gäller då för hustrun att med sin arbetskraft bidraga till familjens uppehälle, och hon har då kanske icke så många utvägar att välja på. Här är emellertid ett yrke, som det är ganska vanligt, att kvinnor i den ställningen ägna sig åt. De behöva härtöver icke någon särskild utbildning utöver den de fått från barndomen, utan de kunna ganska snart med litet förberedelser sätta i gång sin verksamhet. Så kommer lagen och säger: Ni, får inte baka, när Ni vill, utan endast på vissa tider. Jag tycker för min del, att det är ganska svårt att vara med om en sådan lagstiftning.

Nu hörde vi under förmiddagsdebatten, hurusom statsrådet Undén varnade för att låta arbetsfriheten vara gällande på detta område. Jag må säga, att det låter egendomligt, att man från det hållet skall få höra ett dylikt uttalande. Han tillade också i slutet av sitt anförande, att han hyste livlig förhoppning om, att lagförslaget nu måtte antagas. Gent emot detta vill jag säga, att jag hyser den livliga förhoppningen, att så icke måtte ske. Det ena skälet torde i detta fall väga lika mycket som det andra. Jag förmodar, att utskottets ordförande, som nu strax kommer efter mig, har mera bärande skäl för utskottets ståndpunkt än dem, som anföras i utlåtandet, ty på grund av dessa kan man omöjligen gå med på utskottets hemställan.

De starkaste skälen emot förslaget äro de principiella. Då vi nu antagit en försökslagstiftning på detta område i den omfattning, som här skett, äro vi då samtidigt färdiga att låta regleringen av arbetstiden gripa in på det enskilda, familjära området, och är detta av behovet påkallat? Jag har alltid ansett hithörande lagstiftningsuppgift vara att reglera arbetsvillkoren för den lejda arbetskraften vid storindustrien, så att den icke genom för lång arbetstid överanstränges, medan man däremot bör låta den enskilde arbeta på den tid, som han finner lämplig. Ätminstone bör det framföras fullt bärande skäl, innan man utsträcker denna lagstiftning till att omfatta även familjemedlemmarnas arbetsförhållanden.

Nu kommer det kanske under debatten, såsom jag tror mig veta, att från något håll göras gällande, att det förslag jag framfört skulle drabba orättvist. Det kan, säger man, finnas en änka med oförsörjda barn, vilken behöver leja ett par jungfrur till att biträda henne i hembageriet. Hon träffas av lagen men däremot icke en kvinna, som bedriver rörelsen med hjälp av ett par döttrar, och som därför står sig bättre i konkurrensen. Ja, för all del, det kan naturligtvis finnas gränsfall, där lagen måhända drabbar ojämnt,

*Ang. lag om
begränsnings
av tiden för
bagers- och
konditors-
arbete.*

(Forts.)

Ang. lag om
begränning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

men jag skulle ändock vilja fråga, om icke den person, som har råd att hålla sig med ett par jungfrur, bör ha lättare för att underkasta sig lagens bestämmelser än en, som icke har råd att hålla sig med främmande arbetskraft.

Herr talman, med dessa ord ber jag att få yrka bifall till den av herr Modig m. fl. avgivna reservationen, som innehåller bifall till min och herr Jönssons i Fridhill motion.

Vidare anförde:

Herr Pettersson i Södertälje: Herr vice talman, mina herrar! Under förmiddagens diskussion och från den närmast föregående talarens sida nu i kväll har det uttalats klander mot utskottet för att motiveringen till detta betänkande skulle vara bristfällig och ofullständig. Jag skall gärna erkänna, att den kunde varit tydligare och mera uttömmande. Men jag ber herrarna att som en förmildrande omständighet få framhålla, att det åtminstone under de sista åren här i riksdagen varit ganska brukligt, att, när en kungl. proposition innehållande ett lagförslag av utskottet fullständigt tillstyrkes, så har utskottet i regel icke ansett nödigt att införa kamrarna upprepa den motivering för förslaget, som redan propositionen innehåller. Man har i stället inskränkt sig till att säga så här: »Beträffande motiveringen till förslaget får utskottet hänvisa till propositionen», eller »får utskottet hänvisa till departementschefens anförande till statsrådsprotokollet». Man utgår då naturligtvis ifrån att riksdagens ledamöter ha tillgång till dessa handlingar, då ju de fått propositionen sig tilldelad. Till försvar för denna praxis kan ju åberopas, att man ju bör försöka att i någon mån förverkliga det ofta hörda talet om att vara sparsam med statens medel; utskotten ha också fått upprepade påminnelser att se till att riksdagstrycket, i den mån det lämpligen kan ske, knappas in, så att det icke blir alltför spatiöst. Detta nu som en förmildrande omständighet.

Emellertid skulle jag nog i detta fall ha önskat, att motiveringen blivit fullständigare, då det nu visat sig, att utskottets motivering missförstått, och detta oaktat detta förslag så nyligen som i våras varit föremål för riksdagens behandling och antagits med stor majoritet av andra kammaren. Det har emellertid blivit missförstått. Man har nämligen fattat saken så, som om skälet, varför hembagerierna här blivit medtagna, skulle vara huvudsakligen eller så gott som uteslutande vad som står antytt på sid. 6, där det talas om hänsynen till den konkurrens, som skulle uppstå från hembageriernas sida gentemot de större bagerierna, om hembagerierna sluppe den inskränkning, som man pålägger de stora bagerierna. Nu är det alldeles riktigt, att hänsynen till denna konkurrens har varit ett av motiven för att hembagerierna blivit medtagna. Ty man har framhållit, att, om man skulle tillåta hembagerierna arbeta på natten utan inskränkning, så skulle det vara att befara, att tack vare denna möjlighet en mängd s. k. hembagerier skulle uppstå, dels möjli-

gen så att arbetarna formellt fristående började s. k. kooperativa bagerier och därigenom konkurrerade med de andra bagerierna, och dels därigenom att bagerierna själva satte i gång hembagerier och arbetare med hustrurs och barns hjälp och på så sätt komme att driva en icke avsedd konkurrens med de större bagerierna. Nu har man på sina håll trott, att utskottets mening skulle vara att på ett obehörigt sätt gynna de större bagerierna i deras kamp mot de små bagerierna. Detta är nog en ganska grov missuppfattning av förhållandena. Ty dessa hembagerier, som man här avser att träffa, de existera till större delen ännu icke, utan det är de hembagerier, som skulle kunna uppstå och idka en olämplig konkurrens med de stora bagerierna, det är dem man vill hindra. Och för övrigt tror jag icke, att man bör beskyllas för otillbörlig hänsyn till de stora kapitalistiska företagen, därför att man för följande resonemang: De stora bagerierna hava uppstått under hägn av statens lagstiftning och hittills varit berättigade att låta sina arbetare arbeta även om nätterna. Nu finner man av sociala och hygieniska skäl lämpligt påbjuda den inskränkningen, att de icke få begagna sig av nattarbete. Det är då ej oriktigt, att man söker förekomma att denna bestämmelse missbrukas till att frammana en ny konkurrens, som icke skulle drabbas av motsvarande inskränkning.

Jag ber emellertid herrarna lägga märke till, att detta icke är huvudsälet för denna lagstiftning, utan det huvudsakliga skälet finnes angivet i början av den kungl. propositionen och är även antytt i början av utskottets utlåtande på sid. 5. Huvudsälet är helt enkelt det, att nattarbete i regel är en osund och för hälsan skadlig arbetsform, och detta gäller vare sig detta arbete bedrivs i stora bagerier eller i hembagerier. Detta är huvudsälet, fastän många uppfattat det annorlunda. Nu är det emellertid så, att i arbetarskyddslagen, som innehåller en sammanfattning av den viktigaste lagstiftningen på detta område, medges det undantag för arbete, som utövas av medlem av arbetsgivares familj. Detta har gjort, att arbetstidskommittén ställt sig tveksam i fråga om att nu införa ett undantag från denna regel i detta fall. Och utskottet har pliktskyldigast ställt sig på samma ståndpunkt och funnit det betänkligt att frågå denna regel. Men detta uttalande från arbetstidskommittén ha herrar reservanter i utskottet fullständigt missuppfattat. De tro sig på grund därav kunna göra följande påstående: »Lagen skulle utsträckas att gälla begränsning även i rätten för den enskilde att bruka egen eller familjemedlemmarnas arbetskraft och att straffbelägga förfarande i strid mot denna inskränkning. Vi ha icke blivit övertygade om att tillräckliga skäl för ett sådant överskridande av den eljest hittills iakttagna gränsen för lagstiftning av denna art föreligga.» D. v. s. reservanterna mena, att i vår lagstiftning skulle finnas en allmän, hittills undantagslöst gällande begränsning på detta område, som går ut på att man icke gör inskränkning i den enskildes rätt att bruka sin egen eller familjemedlemmarnas arbetskraft. Detta är en fullkomlig missuppfattning. Vi ha flera lagar, som pålägga den enskilde inskränkning i rätten

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.

(Forts.)

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

att bruka sin egen eller familjemedlemmarnas arbetskraft. Jag vill endast erinra om den redan på 80-talet tillkomma lagen om minderårigas användande i industriellt arbete. Enligt den lagen kunde en far drabbas av böter, om hans minderåriga barn med hans medgivande användes till arbete i strid mot lagens bestämmelser. I arbetarskyddslagen stadgas straff för föräldrar, som låta barn taga förvärvsarbete i strid mot denna lags bestämmelser, om de icke uppnått den ålder som lagen föreskriver eller genomgått erforderligt pensum i skolan. Där föreligger således en bestämd inskränkning i föräldrars rätt att bruka sina familjemedlemmars arbetskraft.

Det är emellertid icke det enda exemplet. Vi ha också en lag, som medger kommun rätt att förbjuda minderåriga att idka försäljning nattetid, och om i de större städer, som genomfört ett sådant förbud, det inträffar, att föräldrar låta sina barn på den förbjudna tiden idka försäljning, d. v. s. barn under den tillåtna åldern, så bli föräldrarna straffade. De få icke i det avseendet fritt bruka sina familjemedlemmars arbetskraft.

Vi ha också en annan lag, som förbjuder barns användande vid offentliga föreställningar, det gäller gossar under fjorton år och flickor under femton år, om jag icke missminner mig. Om nu föräldrar i strid häremot låta sina barn arbeta, så drabbas föräldrarna av straff. Detta är ånyo en inskränkning i denna rätt, som reservanterna i sin oskuld tro vara fullkomligt obesuren i vår lagstiftning.

Men icke nog härmed. Man har också inskränkningar i medborgarnas rätt att fritt bruka sin egen arbetskraft. Jag skall i det avseendet endast erinra om lagen om kvinnans användande i industriellt yrke, enligt vilken kvinna icke får arbeta, så länge hon vill på nätterna, utan det är stipulerat en viss inskränkning i den rätten. Och det finnes, vill jag tillägga, flera exempel än det nu nämnda.

Det sagda borde emellertid vara tillräckligt för att visa, hur fullkomligt reservanterna misstagit sig på den svenska lagstiftningens ståndpunkt i detta avseende, ett misstag, som för övrigt torde delas av en god del av herrarna. Vad särskilt den ärade talare beträffar, som hade ordet före mig på denna plats, så skattar jag högt hans energi och intresse för denna sak, som utan tvivel ligger honom varmt om hjärtat. Men då jag hörde hans anförande nyss, så förvånade det mig, att han kunde tala med en sådan förtjusning om rätten för den enskilde att fritt få bruka sin egen arbetskraft, när det gäller något så viktigt som att förse samhället med färskt bröd om morgnarna. Ty det är, som herrarna torde erinra sig, icke så många veckor sedan herr Bengtsson i Norup väckte en motion, som gick ut på att vi skulle skriva till Kungl. Maj:t och begära att snarast möjligt och senast till nästa riksdag få förbud för sjuksköterskor att fritt få förfoga över sin egen arbetskraft.

Nu kan man ju säga, att det är mycket viktigare att icke lagstiftningen lägger hinder i vägen för oss att få färskt bröd om morgnarna än att lagstiftningen lägger hinder i vägen för sjuka att få den vård de behöva. För min del anser jag, att båda dessa saker,

det färska brödet om morgnarna och de sjukas vård, äro viktiga, det senare dock det viktigare. Men icke desto mindre har jag för min del varit med om att understödja herr Bengtssons i Norup motion om inskränkning i rätten att taga sjuksköterskornas arbetskraft i anspråk, och jag tycker då att konsekvensen bjuder mig att även vara med om den nu ifrågasatta frihetsinskränkningen.

För övrigt förefaller det mig — jag hoppas att ingen misstycker — att man blåst upp denna saks dimensioner väl mycket, då man gjort den till ett angrepp på den medborgerliga friheten. Jag skulle vilja fråga de herrar, som här föra frihetens talan: ha alla herrarna verkligen tagit reda på vad saken gäller? Jag antager, att herrarna hava läst betänkandet, men alla komma kanske icke ihåg detaljerna. För dem, som glömt bort dessa, vill jag tala om, att lagen lägger icke hinder i vägen för enskilda medborgare att köra upp sin hustru och sina hemmavarande barn klockan halv fyra på morgonen och sätta dem att elda ugnen och göra i ordning degen klockan fyra. Klockan fyra på morgonen får alltså arbetet börja. Å andra sidan har genom butikstängningslagen möjlighet givits att försälja färskt bröd klockan sju på morgonen. Enligt vad de sakkunnige påstå, är den tiden mellan klockan fyra och sju för hembagerierna fullt tillräcklig att kunna åstadkomma färskt bröd. Vad betyder då det s. k. förbudet mot hembageriernas nattarbete?

När man talar om detta, söker man, som rimligt och naturligt är, framställa saken i dess mest behjärtansvärda gestalt. Därför hör alltid till motiveringen för hembageriernas frihet talet om den stackars oförsörjda änkan. Det kan ju vara ganska synd om henne, i synnerhet om hon redan har ett hembageri, som hon skulle nödgas upphöra med. Men som jag redan nämnt, är det fråga om dem, som ej ha det men skola hindras etablera bageri. Men det är icke bara denna stackars oförsörjda änka som skulle hindras i sin hantering utan också föräldrarna, som skulle berövas möjlighet att, som de kanske skulle av oförstånd eljest göra, allt för mycket exploatera sina uppväxande barns arbetskraft. Herrarna skola icke säga sig, att föräldrarna äro så måna om sina barns hälsa, att sådant inte är tänkbart. Det äro föräldrar i allmänhet, men ställningen kan vara sådan, att de av oförstånd ofta kunna låta förleda sig att pressa sina barn för hårt. Jag vet, att mer än en folkskollärare och folkskolinspektör ha berättat upprörande saker om hur föräldrar i oförstånd hava använt sina barn till förvärvsarbete, på sätt, som länt barnen till skada. Ett sådant missförhållande avses med denna lag att stävja, och det kan icke vara oriktig politik att vara med om den saken.

Herr Röing, som hade ordet i förmiddags, anslog en ganska kraftig och högstämd ton för att prisa betydelsen av friheten på detta område. Han protesterade mot de olämpliga försök, som här vore gjorda att beröva oss vår medborgerliga frihet. Jag hörde på honom med stort nöje och icke utan sympati. Jag tyckte, att det påminde om gamla dagar, då Sven Adolf Hedin talade i denna kammare. Hedin var just en sådan där frihetskämpe, som aldrig

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.

(Forts.)

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.

(Forts.)

tvökade att sjunga ut, när det gällde övergrepp och frihetsingrepp, vare sig från myndigheternas eller från lagstiftningens sida. Han försummade icke något tillfälle att motarbeta varje lagförslag, som hade karaktären av en inskränkning i vår medborgerliga frihet på det ena eller det andra området. Nu har jag ingenting emot att våra dagars riksdagsmän välja Hedin till sitt föredöme och försöka vandra i hans fotspår. Sämre förebild kan en politiker välja. Och jag är säker på att herr Hedin med nöje skulle se herrar Röing och Bengtsson i Norup såsom sina efterföljare. Men på samma gång är jag ledsen att nödgas meddela, att jag tror, att herrarna denna gång skulle få bra litet understöd av herr Hedin. Ty den första motion, som här i riksdagen väcktes om förbud mot nattarbete i bagerier och i hembagerier, den väcktes just av Sven Adolf Hedin. Jag skall sanningen likmätigt erkänna att han rönt ett visst motstånd i andra kammaren. Invändningarna voro ej mycket olika dem som i dag höjts mot det föreliggande förslaget. Man talade om att det var en frihetsfientlig motion. Då sade Hedin helt kort och gott: »Vad beträffar talarens anmärkning, att jag skulle vilja lägga ett band på den personliga friheten, vill jag säga, att jag aldrig dyrkat friheten i den meningen, att samhället skulle vara fritt från skyldighet att med förtryck skydda de svaga mot de starka». — Det var kort och sakrikt och allt vad som behövde sägas i denna sak. De svaga äro i detta fall först och främst de bageriarbetare, som leva under sundhetsskadliga och farliga förhållanden och som länge yrkat på att bli fria därifrån. Men de svaga äro vidare barn i familjer, där föräldrarna av missförstått förvärvsbegär drivas att söka konkurrera med de övriga bagerierna.

Jag vill slutligen i denna sak tillägga, att Hedins motion i andra kammaren 1895 avsåg ett fullständigt lagförslag. Det bifölls icke. Men andra kammaren beslöt i alla fall en skrivelse om lagstiftning mot nattarbete i bagerier. Det var på den tiden, när demokratiens män ännu voro ganska tunnsådda och knappast ansågos utgöra majoritet här. Då lyckades man i alla fall på grundvalen av Hedins motion få en riksdagsskrivelse till stånd. Sedan har saken blötts och stötts åtskilligt. Det har suttit en kommitté av yrkesidkare och arbetare, som hört sakkunnige i mängd, och den kommittén har, såsom herr statsrådet Undén nyss nämnde, enhälligt uttalat sig för lämpligheten av att förbud stadgas och att förbudet inbegriper även hembagerier. Regeringen har utan meningsskiljaktighet framlagt lagförslag i ämnet, och andra kammaren har för icke så få månader sedan med ganska stor majoritet också uttalat sig för ett lagförslag inbegripande hembagerier. Det vore väl vid sådant förhållande ganska märkvärdigt, om andra kammaren nu skulle avslå detta förslag.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

I detta yttrande instämde herrar *Biörck* i Jönköping, *Anderson* i Råstock, *Bäcklund*, *Lindley*, *Vahlstedt*, *Sävström*, *Molin* i Åspa, *Granath*, *Söderberg*, *Karlsson* i Vätö, *Borg*, *Karlsson* i

Stockholm, *Andersson* i Norrköping, *Björklund*, *Sköld*, *Andersson* i Fiskebäckskil, *Hedvall*, *Smedberg*, *Karlsson* i Sandviken och *Johansson* i Sollefteå.

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-
arbete.

(Port.)

Herr *Persson* i Fritorp: Herr vice talman, mina herrar! När vi i lördags behandlade den stora arbetstidsfrågan, väckte det åtskillig uppmärksamhet, att det liberala partiets medlemmar här i kammaren med undantag av de liberala utskottsledamöterna voro tysta i debatten. Det synes, som liberalerna hade ett bra mycket större intresse för arbetstiden i bagerierna. Alla hittills i frågan utträdande talare, med undantag av herr statsrådet *Undén*, tillhöra nämligen det liberala partiet, men det är kanske så, att det blivit ett familjegräl inom partiet i denna fråga.

Den senaste ärade talaren, utskottets aktade ordförande, yttrade två gånger i sitt anförande, att kammaren med stor majoritet i våras antog en lagstiftning liknande den i afton föreliggande. Jag skall då be att få erinra herr *Pettersson* i Södertälje om, att majoriteten var, om jag ej minns fel, 62 mot 44; det vill säga över halva antalet av ledamöterna voro frånvarande, och den stora majoriteten i våras är, synes det mig, icke märkvärdigare än att den i afton kan förvandlas till minoritet. Vi ha numera inte längre en första kammare att räkna med, som vi hade i våras.

Jag hade för min del tillfälle i våras, när en liknande proposition förelåg till behandling, att här i kammaren uttala min mening om densamma. Då jag har samma åsikt nu som då, skall jag icke länge upptaga kammarens tid.

Av utskottets utlåtande finner kammaren, att högerns reservervanter liksom i våras biträtt den kungl. propositionen, men att de som villkor för sitt bifall fordrat, att till lagen måtte läggas en ny paragraf, vilken återfinnes på sidan 9 i utskottets utlåtande och lyder: »Denna lag äger icke tillämpning å rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än hustru och hemmavarande barn, ej heller å arbete, som bedrivs med regelbunden skiftindelning dygnet runt.» — Jag vill här för fullständighetens skull endast erinra om, att samma villkor hade högerns reservervanter i sin reservation i våras. Av den nu förda debatten såväl som av utskottets utlåtande framgår, att utlåtandet skiljer sig i så måtto ifrån det utlåtande, som andra särskilda utskottet avgav i detta ärende vid årets lagtima riksdag, att nu jämväl liberala ledamöter reserverat sig mot en särdeles vital punkt i propositionen. Dessa reservervanter yrka bifall till den av herr *Swen Jönsson* och herr *Bengtsson* i Norup avgivna motionen, och denna motion sammanfaller ju med högerns yrkande, d. v. s. i dess förra del: att ifrån lagens tillämpning skall undantagas rörelse som bedrivs utan biträde av annan än hustru och hemmavarande barn. Jag förmodar, att det har fordrats åtskilligt mod för liberalerna att i denna så synnerligen viktiga principfråga separera från sina vänner socialdemokraterna, men så heter ju också den förste reservanten herr *Modig*. De skäl, som tala för denna reservation, ha dels herr *Röing* och

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

dels herr Bengtsson i Norup utförligt relaterat, så att jag skall icke ingå på desamma. Jag får för min ringa del säga, att det väsentliga i denna lag anser jag vara, att den stadgar förbud mot att man ens i eget hem på tid, som man själv anser lämplig, äger rätt att utföra ett fullt lovligt arbete utan att därför bliva bötfälld. Jag tycker, att då något sådant ens kan sättas i fråga är det minst sagt orimligt, för att använda ett mildt uttryck. Men det kan ju hända, att detta är en inledning till den nya tid, som stundar, att man även i hemmen skall vara underkastad kontroll i det egna arbetet, det må nu vara aldrig så gagneligt.

I samband med de debatter, som här förts ett par dagar i kammaren angående arbetstidslagstiftningen, har det så ofta sagts, att folket skulle upplysas, och att därför arbetarna behöva en längre fritid. Dessa strävanden äro värda och förtjänta av allt understöd och all vår högaktning, men jag vill i detta sammanhang säga herrarna, att det går väl ändå icke an att tvinga folk, sedan de blivit fullväxta, att sitta och hålla näsan över en bok eller vad det vara må. För många är detta ett utmärkt sömnpulver, men många äro de som anse det vara bättre samt mycket hälsosammare att utföra ett arbete än att sitta och studera, och det må de säkert mycket bättre av.

Om jag emellertid närmare tänker på dessa många småbagerier ute i landsorten — fallen äro talrika, där familjens egna medlemmar utföra arbetet — huru skall där, frågar jag då, kontrollen utföras? Det blir väl då en kontrollant för varje bageri, vilken har att infinna sig i bageriet kl. 6 på morgonen för att se efter att ingen bakning där förekommer. Det kanske kan gå så långt åtminstone i åtskilliga fall, att man kan befara, att det blir en kontrollant för varje arbetare för att kontrollera arbetstiden, ty på ämbetsverk och nya tjänstemän sparar icke demokratin.

Jag förmodar, att kammarens ledamöter ha sin åsikt deciderad, så att det tjänar ingenting till att relatera skälen för den reservation, som av oss högermän i utskottet avgivits. Såsom min personliga uppfattning vill jag för egen del uttala, att om jag blir ställd i valet mellan utskottets hemställan och den av herr Modig m. fl. avgivna reservationen, jag utan tvekan kommer att lämna min röst för reservationen, och jag gör det, därför att man därigenom ännu en gång hindrar att införa i vårt land den principen, att det skulle vara tillåtet att spionera uti hemmen över lovligt arbete, och en sådan lag kan jag icke understödja.

Ja, herr vice talman, jag begärde ordet huvudsakligen för att framställa ett positivt yrkande och detta mitt yrkande är, att kammaren måtte bifalla den av herr von Sydow m. fl. avgivna, vid betänkandet fogade reservationen. Till den nu föredragna § 1 ber jag alltså få yrka bifall.

Herr Sjöström: I och med att denna lag om nattarbetets avskaffande i bagerierna nu ligger framme, se dessa yrkesutövare med djup tillfredsställelse och rent av tacksamhet, att på

lagstiftningens väg detta deras under en mansålder närda önskemål blivit löst. Det framgår, tyckes det mig, att hela riksdagen anser, att nattarbete i detta hantverk är onödigt, då egendomligt nog intet avslagsyrkande på denna princip framlagts. Det har framgått under kristiden på grund av det bekanta färsk-brödsförbudet, att man tvärtom från arbetsgivarehåll hållit före att man mycket bättre kunnat klara sig, sedan nattarbetet kommit bort. Tillfredsställelsen bland arbetarna är mycket stor, ty nu äro de åtminstone jämställda med andra människor och kunna leva sitt familjeliv på ett för dem tillfredsställande sätt. Det förhåller sig nämligen så, att dessa bageriarbetare i likhet med alla andra arbetare på grund av sin inkomst icke ha råd att hålla sig med större bostadslägenhet än ett rum och kök. Man kan då lätt föreställa sig, huru det skall gestalta sig i ett hem, där mannen är ut och är in varje dag får använda det enda tillgängliga rummet till sovrum, under det hustru och barn få vinter och sommar alltid vistas i det trånga köket och där hålla sig synnerligen tvysta för att icke störa den sovande, som behöver den ro, han möjligen kan få efter ett hårt och ansträngande arbete under nätterna i bageriet.

Glädjen över att detta lagförslag kommit fram är stor och djup, icke minst just hos dessa arbetarefamiljemedlemmar, hustru och barnen. Men glädjebägaren har i viss mån blivit grumlad därav att det föreligger ett par reservationer, som avse en del ändringar i det kungl. förslaget. Först och främst är det den reservation, som är framburen av herr von Sydow m. fl. i vilken föreslås, att de bagerier, som drivas med kontinuerlig drift, skola undantagas, vilket betyder, att man därmed öppnar en mycket vid bakport, varigenom nattarbetet snart kanske skulle vända tillbaka i bagerierna och lagen således bliva helt och hållet onödig och omöjlig. Den andra reservationen är den, som vi nyss behandlat, nämligen en av herrar Jönsson i Fridhill och Bengtsson i Norup avgiven motion. Jag är övertygad, att dessa herrar motionärer och alla de, som instämt med dem, utgått ifrån en felaktig slutledning därutinnan, att då dessa motionärer säga, att från lagens bestämmelser skulle vara undantagna, de, som driva tillverkningen utan annan hjälp än hustru och hemmavarande barn, lägger man talet på det sättet som om det gällde verkliga bagerier. Jag vill då erinra om det jag känner till såsom yrkesman på detta område, nämligen att de hembagerierna äro synnerligen få, mycket, mycket få, så att det knappast är värt att tala om antalet ens, som icke använda någon som helst lejd arbetskraft. Men vad som äsyftas här äro de som i hemmen baka bröd till försäljning. Där är det, som det ligger en stor fara icke ur konkurrenssynpunkt — det vill icke så synas — men ur social och hygienisk synpunkt. Jag vill berätta en liten interiör. På en plats här i landet blevo för några år sedan bageriarbetarna förklarade i lockout, och det är givet, att befolkningen befارade brödbrist. För att fylla denna brödbrist togo sig en del hemmavarande hustrur och barn före att i sina hem avhjälpa denna brist genom att verkställa brödbakning, alltså

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.
(Forts.)

*Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)*

icke i särskilt anordnade bagerier utan hemma i köken. Jag tog mig före att gå och se efter på ett par tre ställen, huru det tillgick, då jag förut var förvissad om huru illa beställt det var med den tillverkningen. På ett sådant ställe kom jag in tidigt på morgonen. Hustrun var då sysselsatt med att baka bröd på samma gång som hon för att spara på värmen och vara ekonomisk förrättade barntvätt och lagade maten. För att denna hemmavarande hustru skulle vara i fred för de minsta barnen, fingo de använda det efter hand färdigbakade brödet till leksaker. På ett annat ställe, som jag besökte, förklarade den hemmavarande hustrun, att det var synnerligen ändamålsenligt att vid ett sådant tillfälle stiga upp tidigt, ty då kunde hon ha degen färdig så pass tidigt att den kunde sättas i jäsnings just då mannen och barnen gingo upp, då hon kunde använda de varma bäddarna såsom jäsningsrum. Jag vill betona att en sådan tillverkningsmetod icke är allmän utan tvärtom mycket sällsynt, om den ens finnes utom vid sådana tillfällen, som jag här meddelat, vid en lockout eller strejk.

Om nu riksdagen fattade beslut i överensstämmelse med den av herrar Jönsson i Fridhill och Bengtsson i Norup avgivna motionen, skulle man få se, att i städer i synnerhet och å alla industriplatser skulle ganska snart växa upp en massa sådana där bagerier, där hemmavarande hustru och barn skulle tillverka brödet på ett sätt, som sannerligen långt ifrån skulle tillfredsställa hygienens fordringar. Och jag vågar påstå, att både herr Röing och herr Bengtsson och herr Jönsson, för såvitt de skulle erbjudas att spisa det brödet, säkerligen skulle betacka sig i högsta grad för det. Det är ingalunda fråga om de bagerier, som finnas, ty de använda åtminstone någon lejd arbetskraft, utan vad det här gäller är de ännu obefintliga, d. v. s. de bagerier, som icke finnas, men som vi alldeles säkert få. Sådana skola växa upp och på ett mycket ohyggligt sätt söka slå mynt av ett sådant undantag.

Jag skall icke uppehålla tiden längre med detta, därför att det är så belyst från alla representanter, särskilt sist av utskottets ordförande, så att jag tror för min del, att kammaren gör klokt i att följa den mening, han ställt; och nu på grund av de exempel, som jag framfört, vågar jag hemställa, att kammaren ville besluta i överensstämmelse med utskottets och Kungl. Maj:ts förslag, var till jag, herr vice talman, ber att få yrka bifall.

Herr Ödström: Herr vice talman! Det är en gyllene regel, att man skall yttra sig i frågan och motivera sin ställning, då man står såsom reservant. Jag erkänner gärna, att jag känner det litet kusligt att komma efter utskottets ärade ordförande och hans inlägg i frågan, men jag kan på samma gång säga, att jag känner mig ganska lugn. Jag har den uppfattningen, att utskottets ställning till frågan icke är så beaktansvärd, som det i många fall framhållits. Jag erkänner gärna, att i en fråga som denna måste man taga hänsyn till de förhållanden, som äro, och jag erkänner också att den lag, som nu föreligger till avgörande, är fullt

berättigad. Men jag kan icke dela utskottsmajoritetens hållning, då den i detta fall icke vill gå med på den motion, som är väckt av herrar Jönsson i Fridhill och Bengtsson i Norup. Jag tror, att man i detta fall måste ställa sig litet tveksam och icke ge sig in på de enskilda förhållandena i hemmen ute på landsbygden. Vår ärade utskottsordförande gör gällande, att denna fråga blivit upplåst till så stora dimensioner, som den icke alls är värd. Jag vill visserligen icke blåsa upp frågan, och jag anser icke att den är en så stor fråga, men det är en principfråga, och därför kan jag icke gå med på den ställning, som utskottet här intagit.

Tänker man sig saken såsom den verkligen är, vad gäller det då? Jo, det gäller dessa små hembagerier ute i landet. Vad är det för folk som har sådana? Det är just dessa fattiga änkor och familjeförsörjare, som den högt ärade ordföranden ville sätta i en särställning, då han sade, att det icke är så farligt. Jag har en annan uppfattning. Det är dessa, som man får taga i betraktande, när det gäller detta lagförslag, och som på samma gång skulle vara underkastade en fullt effektiv kontroll, så att de icke skulle kunna utföra sitt arbete, när det behagade dem. Nu tror jag icke, att det är så farligt med detta talet om att de skola försöka arbeta så att de skulle sätta kropp och själ i någon fara. Långt därifrån! Det intresserade mig härom dagen att tala med en, som hade ett hembageri, och jag frågade henne: Vad säger ni om detta lagförslag? Hon svarade: Jag tycker icke, att det är någonting att säga om det. Är det så, att herrarna skola stifta lagen, så gör det. Men nog är det litet besynnerligt att ni skola taga ifrån oss rätten att arbeta när vi vilja. Hon förklarade vidare: sommartiden gå vi upp tidigt på morgonen och börja vårt arbete i regel kl. 5. Jag tycker, att det är hårt emot oss, att vi då icke skola få utföra vårt arbete innan värmen blivit för tryckande.

Jag tror inte, att vi hava så stor anledning att följa det råd, som utskottets ärade ordförande gav, då han vädjade till kammaren att i detta fall följa utskottet. Även jag vill vädja till kammaren, fast i helt annan riktning, då jag säger: Det vore lyckligt, om kammarens majoritet i detta fall följde reservanternas, ej därför att frågan är stor, men just därför att det är en principfråga, nämligen att vi skola låta bli att röra i hemmens angelägenheter. Den tid kanske kommer, då det skall börja regleras på det ena området efter det andra. Jag undrar, om det skall bli så trevligt.

Det har talats så mycket om konkurrens, om illojal konkurrens, som skulle uppstå, om dessa hembagerier skulle ställas utanför lagen. Tror verkligen någon av herrarna det? Inte jag. Tror någon av herrarna, att det skall uppstå en massa hembagerier, därför att detta undantag ges? Det är mycket vanskligt att spå, men icke tror jag att de få rätt, som spå sådant. Det skulle förvåna mig, om folk, när de veta vilket träget arbete dessa hembagerier ha, skulle kasta sig på detta arbete, därför att det vore undantaget denna lag. Jag har icke så stor tro därpå. Jag tror

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.
(Ports.)

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

icke på det förrän jag får se det. Jag är alldeles säker på, att härvidlag det tal, som förekommit, överdrivits. Konkurrenten med de stora bagerierna böra vi i detta fall tala så litet som möjligt om. Icke är det väl möjligt, att några personer, som idka hembageri, skola kunna konkurrera med bagerierna i storstäderna och på landsbygden, vilka hava större förutsättningar och som baka sitt bröd på helt annat sätt än dessa hembagerier, exempelvis hava maskinell hjälp. Det framhålles här, att de skulle försöka konkurrera ihjäl eller sätta arbetarna i de stora bagerierna i sämre ställning. Jag kan icke fatta det.

Jag kan på samma gång icke underlåta att säga gentemot herr Persson i Fritorp, då han i sitt anförande påstod, att det kostat oss liberaler mycken självövertvinnelse att i detta fall gå från socialdemokraterna, att för mig kostar det inte ett dugg av självövertvinnelse. Jag har fattat min ställning långt förut och varit fullt övertygad att icke kunna vara med på detta. Jag tar således saken ganska lugnt.

Ehuru det kunde vara mycket mera att säga i denna fråga, skall jag inskränka mig till att ytterligare yttra endast några ord. Det har ju sagts så mycket både för och emot, och det torde bra litet inverka vad en »nummerkarl» säger i denna fråga. Då jag är reservant, har jag dock ansett plikten bjuda att ange skäl för min åsikt. Jag vill då vidare förklara att man måste bli litet betänksam. I dessa dagar hava vi avgjort flera viktiga frågor, som hastigt mognat för avgörande. I lördags fattade andra kammaren sitt beslut om 8-timmarsarbetsdagen; i dag har första kammaren gjort sammaledes. Samtidigt med detta går andra kammaren att nu i dag fatta ett beslut, varigenom inom den föreliggande lagens ram möjligen skall tagas med sådana familjeförsörjare, vilka med sådant arbete, som här avhandlas, förmått draga fram stora barnskaror och att av dem göra goda samhällsmedlemmar, utan att behöva taga någon som helst hjälp av stat eller kommun. Vi skulle nu sätta dessa i en ställning olika andra likartade näringars. Men ett annat år behövde vi kanske intränga på andra områden. Stryk- och tvättnrättningarna lå ju ännu arbeta hur de behaga. Dylikt ingrepp på dessa eller på den näring, som går under namn hembageri, kan jag dock icke fatta gagnet av. För den skull vill jag icke heller vara med om detta förslag. Jag tror icke, att det är lyckligt.

Jag skulle vilja sluta med, att, då utskottets ärade ordförande förklarade, att vi reserverar kanske misstagit oss om den förevarande lagstiftningen, säga, att detta kan vara möjligt. Han får ursäkta oss. Vi äro icke jurister utan lekmän, men vi anse oss ändå icke ha tagit fel i den punkten, varom nu är fråga. Vi hava den uppfattningen, att här gäller det icke småbarnen utan vuxna familjemedlemmar, som trampat ut barnskorna.

Jag skall icke vidare yttra mig i frågan, utan vill nu, herr vice talman, anhålla att få yrka bifall till den av herr Modig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Bogren: Herr talman, mina herrar! Min uppfattning är att då riksdagen har att gå till avgörande i det föreliggande lagförslaget, så bör den allra först göra klart för sig, huruvida detta lagförslag har förutsättningar att vara *nödigt* och *nyttigt* för samhället, om inom samhället finnes ett verkligt behov, som tillfredsställes av detta lagförslag, om lagförslaget äger förutsättningar att mottagas av allmänheten med förtroende och gillande.

Jag tror, att den lag denna kammare sistlidne lördag för sin del beslöt tillstyrka hade just dessa förutsättningar, att den åtminstone i vidsträckt kretsar skall mottagas med tillfredsställelse och förtroende. Men kan man säga detsamma om det nu föreliggande lagförslaget? Jag betvivlar det så mycket mer, som det enligt min uppfattning är varken nödigt eller nyttigt. Det är icke nödigt enligt min uppfattning, sedan denna kammare för sin del i lördags antog lagen om åtta timmars arbetsdag. Det är icke nyttigt, enär det skulle föregripa den utredning, som riksdagen har långt före detta begärt rörande nattarbetet i vår industri och våra näringar. Skola vi nu gå fram och föregripa denna utredning och säga: ja, på detta område, bageriområdet, är allt nattarbete av ondo? Jag tror vi gjorde klokt i att avvakta denna utredning, ty det kan hända, mina herrar, att den ger vid handen, att vår industri och våra näringar i ganska stor utsträckning måste använda sig av nattarbete, och varför då föregripa en sådan utredning?

Jag ser bort från dessa enligt mitt förmenande allmänna olägenheter av denna lag och skall be att i allra största korthet få yttra några ord rörande förslagens 1 §. Jag har icke blivit övertygad av det anförande, som utskottets ärade ordförande här höll, trots han fick flera instämmande i detsamma. Oaktat detta är jag fast övertygad, att riksdagen här står i begrepp att göra ett otillbörligt ingrepp i hemmens fria verksamhet. Det är, herr utskottsordförande, skillnad mellan skyddslagar, genom vilka myndigheterna vilja skydda såväl barn som kvinnor mot att deras arbetskraft överhövan exploateras, och en lag, som förskriver dem: Ni få icke utföra det eller det arbetet på den eller den tiden i edra hem. — Varför då icke taga konsekvensen och säga: Ni få icke syssla med något arbete i hemmen den och den tiden. Ni få icke sv. ej stryka, inte utföra det och det arbetet, ty då skola ni sova. Beträffande vad herr ordföranden yttrade om föräldrarnas användande av sina barns arbetskraft, så tror jag att det var oriktigt. Jag tror ej, att barnens arbetskrafter nu för tiden tagas så i anspråk i hemmen, att lagstiftningen behöver uppträda mot föräldrarna till skydd för barnen; kanske det i många fall borde vara tvärtom.

Jag styrktes just i min uppfattning av frågan, då herr statsrådet Undén idag hade ordet. Det är en särskild princip det här gäller att taga ställning till. Herr statsrådet Undén säger, att detta förbud för hembagerierna att arbeta om nätterna är ett skydd för de större bagerierna, tv om hembagerierna skulle få tillfälle eller rätt att arbeta även nattetid, skulle de därmed utöva en svår konkurrens med de stora bagerierna. Ja, mina herrar, det är där skon

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.
(Forts.)

*Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.*

(Forts.)

klämmer. Detta är ett led i strävandena i vårt land, vilka tilltaga och göra sig mer gällande, att så mycket som möjligt tillintetgöra de små företagen, att hindra den självständige företagaren och underordna honom de stora kapitalstarka företagen. Man vill ha få men stora företag och många arbetare, lönetagare. Det synes vara idealet för en del av näringslagstiftningen. Jag tror, att det är lyckligast för samhället med de många självständiga företagen, där så många som möjligt äro egna arbetsgivare och arbeta åt sig själva. Varför då komma med en sådan lag som säger: Du får icke i ditt hem utföra det och det arbetet — då det är nyttigt arbete, som ej strider mot en förnuftig lag. Det är just därför, att jag icke kan gilla den principen, enligt vilken lagstiftningen förkväver de enskildas rörelsefrihet, den enskilda företagargandan och dödar de små företagen till förmån för de stora, som jag, herr talman, icke kan vara med om lagens 1 §, sådan som den här är föreslagen av utskottet. Jag tror det hade varit lyckligast, om vi strukit hela lagen och låtit den vila, tills vi fått utredning om nattarbetet och dess berättigande. Men skola herrarna taga lagen redan nu, så låt oss åtminstone göra den förnuftiga rättelse beträffande 1 §, som är uttryckt i den av herr Modig m. fl. vid utskottets utlåtande fogade reservationen, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Lindqvist i Kosta: Herr vice talman! Då vi i lördags behandlade åttatimmarsdagen, var det en talare, som sade, att han tyckte, att det icke fanns mycket entusiasm i kammaren i debatten, och det kunde han nog ha rätt uti. Då vi emellertid i dag hörde herr Röing uppträda i denna fråga, var det icke utan att man tänkte, att nu skulle väl herr Röing försöka få in mera entusiasm i debatten än vad förhållandet var i lördags. Ja, herr Röing försökte ju att komma så långt fram, att vi för en stund sedan fingo höra utskottets ärade ordförande förklara, att det mycket påminde om de dagar, då Sven Adolf Hedin fanns här i denna kammare. Ja, detta må vara sant vad rösten beträffar, men slutmålet, som herr Röing ville komma till, var icke Hedins utan någon annans.

Herr Röing var i sitt anförande mycket bekymrad över den mycket knapphändiga motivering, som utskottet presterat för bifall till det kungl. förslaget. Då jag hörde herr Röing säga detta, tänkte jag, att herr Röing säkerligen icke gått igenom hela kommittébetänkandet och den kungl. propositionen, ty hade han gjort detta, skulle han icke kunna ha sagt, att den motivering, som här förbragts för lagen, var så knapphändig. Att utskottet, då det icke haft något att erinra mot lagen, därför varit mycket kort i sin motivering, är ju lätt förklarligt.

Herr Röing säger i likhet med den föregående ärade talaren, att denna lag är till för att skydda de stora bagerierna mot de smås konkurrens. Ja, den är delvis till för att skydda dem emot de smås konkurrens. För min del har jag dock icke sett detta såsom det väsentligaste i denna lagstiftning, ty jag har kommit till den uppfattningen, att skall man lagstifta om förbud för nattarbete i bage-

rierna, måste man gå så långt som detta lagförslag gör, ty eljest blir det icke möjligt att få den enhetliga lagstiftning, som är behöflig såväl på detta som på varje annat område.

Om nu riksdagen kommer att fatta beslut i enlighet med den reservation, som här är avgiven, och som verkligen de flesta ha talat för, nämligen alla de, som instämt i herr Bengtssons i Norup och herr Jönssons i Fridhill yrkande, hur skall det då komma att bli i verkligheten? Det finns ju mindre samhällen, där man exempelvis har två hembagerier. I det ena bageriet sysselsätts endast familjemedlemmar, men i det andra lejd arbetskraft. Det är icke alls sagt, att rörelsen i det bageri, där man har lejd arbetskraft, är större än i det andra, utan det kan mycket väl vara tvärtom. Det blir då så, om denna reservation antages, att med en familj med fyra eller fem stycken barn hemma, som sysselsätts i bageriet, denna rörelse icke kommer att falla under lagen, medan däremot bageriet med lejd arbetskraft komme att göra det. Jag har litet svårt att förstå, att man kan försvara en lagstiftning, vars verkningar skulle utfalla på detta sätt.

Jag har här i debatten, och jag tror icke, att jag säger för mycket, om jag säger, att jag redan i utskottet funnit, att den fattiga änka, som var så mycket på tapeten vid lagtima riksdagen, finnes ännu. Särskilt om man själv tidigt blivit faderlös och uppfostrad i ett sådant hem med en fattig änka, kan man ju icke annat än glädjas åt att det finns så många herrar här, som ömma för denna fattiga änka. Finns det då intet annat sätt att hjälpa denna fattiga änka och hennes barn än att giva dem denna lag i enlighet med herr Bengtssons i Norup yrkande? Jag måste för min del säga, att sträcker sig icke hjälpen till denna fattiga änka längre än hit, är det sannerligen icke mycket bevänt med densamma, och jag för min del, mina herrar, tror, att om ni få er reservation igenom här, vilket jag hoppas, att ni icke få, ha ni sannerligen icke hjälpt denna fattiga änka och hennes barn, utan ni ha i stället stjälpit dem. I stället för hjälp har ni gjort dem skada. Dessutom är ju förhållandet så, att det finns många föräldrar, som icke förstå sina barns bästa och det finns många föräldrar, som väl förstå det, men som likväl icke ha möjlighet att göra vad som är till deras bästa, då de ekonomiska förhållandena äro sådana, att de driva föräldrarna utöver vad de eljest skulle vilja göra. Jag har själv inom den industri, jag arbetar, nämligen glasindustrien, sett och erfarit, huru många minderåriga sysselsätts och huru föräldrarna ha gjort allt vad de kunnat för att försöka få in de små barnen i arbetet, av vilket de skadats. Då ni nu tala om den fattiga änkan, är det naturligtvis dessa små barn, som ni vilja hjälpa, och ni tala nog icke om den fattiga änkan med de vuxna barnen, ty dem är det ju icke så farligt med, utan det är, som sagt, för dessa små barn, som ni tala. Vi ha på många ställen i landet erfarenhet om hur det gått, då man på detta sätt ömmat för den fattiga änkan och de små barnen. Följden har blivit, att hennes barn i skolan icke i likhet med de övriga barnen kunnat följa den undervisning, som skolan skulle

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.
(Forts.)

*Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.*

(Forts.)

ge dem. Är det på det sättet, som ni vilja hjälpa dem? Jag vill icke tro, att det är på det sättet, utan att ni verkligen tro, att ni hjälpa änkan, men det göra ni icke. Ni hjälpa varken änkan eller barnen utan tvärtom.

Vidare skulle jag vilja fråga, om ni icke tro, att denna fattiga änka, som är huvudpersonen i herr Bengtssons i Norup m. fl:s anföranden, och som bakat och arbetat från fyra på morgonen till åtta på kvällen, behöver någon ro? Det tror jag förvisso, ty ni måste väl medgiva, att, även om hon icke får baka under denna tid mellan åtta på kvällen och fyra på morgonen, finns det tusentals andra sysslor för henne att utföra, och ni behöva icke alls vara rädda för att det gamla ordspråket skall besanna sig, att fåfång gå, lärar mycket ont, utan hon har säkerligen mycket att göra på kvällen utan att behöva baka. Hon har att tvätta och laga både åt barnen och åt sig själv, och det finns tusentals andra sysslor, som denna fattiga änka har att göra. Ni behöva icke tro, att hon går sysslolös, så att ni därför behöva ömma så synnerligen mycket för henne.

Sedan jag sagt detta, ville jag till den kraft och verkan, det hava kan, särskilt till stadsbefolkningen säga, att jag tror, att det skulle vara mycket gott och ur ekonomisk synpunkt mycket vunnet, om de, som ha familj, i större utsträckning än vad som är fallet sökte att baka sitt bröd själv. Dessa skulle säkerligen kunna göra detta i större utsträckning än vad de nu göra. I och med detta skulle man ju icke få bort bakningen vare sig i hembagerier eller andra ställen, ty det finns åtskilliga näringsställen, där man icke kan baka sitt bröd själv, men i allmänhet skulle man kunna baka sitt bröd själv mer än vad som nu är fallet.

Det är icke så, som man skulle kunna tro, då man hör en hel del personer i denna kammare yttra sig i denna fråga, att man försöker lägga hinder i vägen för denna brödbakning i hemmen, och att man försöker lägga hinder i-vägen för hemarbetet, utan det är endast fråga om den bagerirörelse, som drives för att baka bröd till försäljning.

Ja, jag tror, mina herrar, att man utan att kränka vare sig den enes eller andras rätt kan vara med om det lagförslag, som utskottet här har tillstyrkt. Jag tror, att, som jag tidigare sagt, vill man ha en lag på detta område och vill man ha denna lag så enhetlig som möjligt, är det nödvändigt, att lagen antas så, som den föreslagits i det föreliggande utskottsbetänkandet utan att man gör någon ändring i detsamma. Jag ber därför, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lövgren i Nyborg: Herr vice talman, mina herrar! Då det gäller att taga ståndpunkt till det lagförslag, som nu föreligger, och till de andra, som vi förut behandlat, ha motståndarna till dem gjort ungefär som om man skulle ha betraktat saken från rätta sidan på en kikare, då det gällt svårigheterna, men då man velat se efter någon förtjänst, har man vänt kikaren och sett från andra sidan, så att förtjänsterna försvunnit i ett avlägset fjärran. Så

synes mig den genomgående principen vara för herr Bengtsson i Norup och hans meddrabanter, då de se på lagförslaget i fråga.

Jag tror icke, att den sak, som här är uppe till behandling, har någon betydelse i praktiska livet. För någon tid sedan frågade jag några yrkesutöware, och de sade, att de aldrig bakade något mellan kl. 8 på kvällen och kl. 4 på morgonen, och att det därför icke ur den synpunkten spelar någon roll, om förslaget avslås eller antages. Om jag dock vill taga hänsyn till herr Bengtssons i Norup ståndpunkt, måste jag säga, att den är mycket märkvärdig, ty vem är det, som rekryterar hembagerierna här i landet? I otaligt många fall kunna vi säga oss, att då en familjeförsörjare fallit bort, har hans hustru tvingats att förvärva sitt livsuppehälle genom eget arbete, och då har hon börjat med ett litet kafé och hembageri. Änkan har ju blivit så pass diskuterad, att det icke återstår mycket att säga i denna sak, men jag vill ännu en gång ställa henne emot herr Bengtsson i Norup. Det kan på en plats finnas en man, som har hustru och två fullvuxna döttrar, som sköta om hembageriet och kaféörelsen. Han har alltså billig arbetskraft, och de draga allesamman till samma stack. Men om däremot en änka med fyra eller fem minderåriga uppehåller en liknande rörelse med två jungfrurs hjälp, så har hon lejd arbetskraft och således dyrare sådan än i det förra fallet. Nu vill jag fråga: är det från herr Bengtssons i Norup synpunkt riktigt, att man skall tillåta en dylik missgynnad ställning för en sådan änka, som jag tagit till exempel?

Det är huvudsakligen från den synpunkten, som jag har tagit ställning till denna fråga och därvid ställt mig på utskottsmajoritetens ståndpunkt. Ty det synes mig — och det har jag framhållit i utskottet förut — att ett antagande av den motion, som är väckt av herr Bengtsson i Norup, vore ungefär detsamma som om en bildhuggare gjorde en utsökt fin staty och så avslutade den med att göra det ena benet till en klumpfot.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr O l s s o n i Broberg: Herr vice talman! Jag skall icke mycket förlänga denna debatt, men det gläder mig, att jag för en gångs skull har tillfälle att instämma med den ärade talaren på Göteborgsbänken herr Röing, då han framhöll, att det förslag, som här föreligger, var högst uppseendeväckande.

Jag skall icke med någon som helst jäsningsprocess söka börnera upp denna fråga eller framdraga några av de många exempel, som här föredragits i debatten beträffande änkor och faderlösa, utan för mig är den princip, som man här vill slå in på beträffande den sociala lagstiftningen, alldeles tillräcklig för att motsätta mig detta förslag. Det är väl det första förslag, som här förelegat, där man vill göra så att säga våld på en persons frihet så att en person i sitt hem icke skall få använda sin tid till arbete på den del av dygnet, som han anser vara för sig och sin familj tjänligt. Det har ju icke saknats tendenser under det förberedande arbetet till det stora lagförslag, som vi antogo här förliden lördag, vilka tyda på att vi ha att vänta förslag i framtiden, som komma att gå i samma

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.
(Forts.)

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

riktning som detta. Och det ser ut som om detta skulle vara en förberedande orientering för att så att säga känna efter vad lagstiftarna tåla, när man kommer in på dessa principer. Ty annars kan jag icke förstå, varför denna lag skall betraktas som något slags styvbarn i jämförelse med den lag, som antogs i lördags, såväl med avseende på de personer och grupper, som man vill inrubricera under lagen, som ock med avseende på den princip, man här vill slå in på och som är en inkonsekvens mot vad man var med om i fråga om den stora arbetstidslagstiftningen, där den kontinuerliga driften fick sitt utrymme. Här har man nu icke allenast velat lägga hinder för denna kontinuerliga drift, utan här vill man också — och det är för mig det avgörande — slå in på den principen, att den enskilde medborgaren icke skulle få för sin egen del och sina familjemedlemmar använda sin tid i sitt eget hem på det sätt, som han finner för sig vara nödigt, nyttigt och tjänligt.

Jag vill bara säga det, att det har förvånat mig något, att just dessa herrar reservanter Modig m. fl. icke vid den lagtima riksdagen i våras, då denna lag förelåg där liksom nu, upptäckte den uppseendeväckande princip, som föreligger i detta förslag. Jag hade då det tveivelaktiga nöjet att höra till de reservanter, som gjorde samma yrkande som vissa reservanter här gjort nu, men vi hade då icke något stöd från det håll, till vilket de höra, som nu avgivit denna reservation, till vilken herr Ödström m. fl. ha yrkat bifall. Häre kanske man kan se en ljusglimt, om jag så får säga, beträffande vad som hägrar i den närmaste framtiden, då man i alla fall *observerat* från liberalt håll, vilka banor med avseende på vår sociala lagstiftning man vill föra oss in på. Och just dessa principer äro tillräckliga för mig att på det bestämdaste motsätta mig det förslag, som föreligger.

För så vitt man skall anse, att huvudskälet, som här i dag från alla håll och icke minst från regeringsbanken betonats, skall ha någon betydelse, så får man säga, att detta skäl är icke mycket bevänt med, då man, samtidigt som man betonar den *konkurrens*, som man anser detta förslag skulle innebära, från regeringsbanken säger, att dessa hembagerier äro ganska få. Herr statsrådet säger också det, att det är just icke angenämt att stå upp mitt i natten och baka. Av detta drager jag den slutsatsen, att man icke behöver ha stor rädsla för att denna konkurrens skall förekomma i nämnvärd utsträckning, ty det är väl så, att folk i allmänhet icke anstränga sig över hövan. Men är det verkligen så, att det finnes personer, som behöva utnyttja sin arbetskraft på annan tid av dygnet än detta lagförslag tillåter, så anser jag det bör vara deras rättighet, då de göra det utan lejd hjälp och i sitt eget hem.

Utskottets ärade ordförande nämnde åtskilliga lagstiftningsområden, där man icke får röra sig fritt och icke använda sig av sina barns arbetskraft huru som helst. Men jag undrar ändå, om icke dessa områden i regel äro sådana, där det icke är fråga om att barnen användas inom familjen, utan där barnen användas till arbete för *annans* räkning.

Utskottets ärade ordförande drog även upp en parallell mellan herr Röing och vår store frihetskämpe på sin tid, Adolf Hedin. och sade, att dessa båda herrar skulle i så fall vara lika, att de arbetade mot vissa övergrepp. Då nämnde utskottsordföranden just det, att Hedin hade motionerat om en lagstiftning, som förbjöd nattarbete för bagerierna. Och det satte man sig då emot. Men jag undrar i alla fall, huruvida detta hans förslag gick så långt, att det också skulle gälla de enskilda hemmen. Om så var fallet, så förklaras det ju av att Hedin var en stor reformator som såg långt fram i tiden. Men då får jag säga, att det är ju nästan beklagligt, om vår mycket frisinnade och framsynte herr Röing nu skulle komma att stå på en annan linje. Men jag, som icke kan räkna mig till de stora reformatorerna, kan ju dock instämma med herr Röing i detta fall, då jag delar hans ståndpunkt att skydda friheten och rättigheten för medborgare att använda sin tid på det sätt, som för var och en är tjänligt.

De principiella skälen äro för mig bestämmande. Jag vill ännu en gång betona det. Inför den utveckling av den sociala lagstiftningen, mot vilken vi gå både med avseende på de beslut vi redan fattat och även med avseende på de utredningar på detta område som pågå och som vi ha att motse, tror jag det är lämpligt, att vi redan nu vid ingången säga ifrån, att vi dock vilja titta på det med djupt allvar, innan vi engagera oss för en sådan utvecklingslinje.

Jag tillåter mig därför, herr talman, att instämma i det yrkandet, som framställts här av herr Persson i Fritorp.

Herr statsrådet Undén: Herr vice talman! Herr Bengtsson i Norup fann i detta lagförslags framläggande en anledning att här hålla en lovsång över hembageribrödet, vilket, som han sade, var någonting som tål att bita i, under det att det bröd, som bakas i de stora bagerierna, var endast luft. Jag vill då till herr Bengtsson säga det, att det synes, som om herr Bengtssons argument vore mera besläktade med sistnämnda brödsort än med det hembakta brödet. Han tyckte nämligen utgå från, att något bröd i hembagerierna över huvud taget icke skulle komma att bakas, om denna lag kom till stånd. Men nu är det ju så, att denna lag endast förbjuder brödbakning nattetid, och jag förmodar, att det bröd, som bakas om dagen, icke är sämre än det, som bakas om natten. Tvärtom är det nog så, som en talare även framhöll, att bakningen sker ofta under mindre hygieniska förhållanden om natten än om dagen.

För övrigt vet jag icke, om de herrar, som visat ett så livligt intresse för hembagarnas rätt att baka om natten, ha något speciellt mandat att föra fram dessa bagares intressen. Jag skulle nästan tro, att dessa personer själva äro lika nöjda om att få denna rätt. För bagarna är väl huvudsaken, att de få sitt bröd sålt, och om nu icke någon tillåtes att baka om natten och alltså ingen blir i tillfälle att

*Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konfektöri-
arbet.*
(Forts.)

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.

(Forts.)

konkurrera med färskare bröd om morgnarna, då bör det väl vara dem likgiltigt, om de icke få baka om natten utan endast om dagen.

Herr Persson i Fritorp målade ut den kontroll, som skulle behöva ifrågakomma för att hålla uppsikt över att icke olaglig bakning förekom om natten, och han ville göra gällande, att det skulle behövas en kontrollör för varje sådant här hembageri. Jag tänker mig, att herr Persson i Fritorp skulle på sin tid, när butikstängningslagen förelåg till behandling, kunnat stiga upp och säga, att här kommer det att behövas en poliskonstapel framför varje butik för att övervaka, att stängningstiden iakttages. Dessa båda fall äro icke så olika, utan förhållandena äro i själva verket ganska analoga och det även i det avseendet, att butikstängningslagen gäller även om butiks innehavaren vill begagna endast sina egna familjemedlemmar i butiken på aftonen.

Herr Bogren ställde sig principiellt avvisande, tycktes det, mot hela denna lag. Han har alltså gått längre i motstånd mot denna lagstiftning, såvitt jag vet, än någon annan ledamot av riksdagen. Han såg vidare i detta medtagande av hembagerierna under lagen en tendens att tillintetgöra de små företagen och samla alla företag i stora kapitalistiska bolag. Det argumentet förefaller ju en liten smula överdrivet, när man förut fått upplysning om att det knappast finnes några sådana här bagerier, där icke lejd arbetskraft förekommer. Och herr von Sydow har på sin tid i första kamaren, när detta förslag behandlades vid lagtima riksdagen, förklarat, att enligt hans uppfattning hade frågan endast teoretisk betydelse, ty det fanns knappast några bagerier, som enbart använde familjemedlemmar.

Vad för övrigt beträffar den principiella invändningen mot allt utsträckande av arbetarskyddslagstiftningen till arbetet i hemmen, så fruktar jag, att herr Bogren och andra, som framställt den invändningen, komma att intagas av en oerhörd fasa, om regeringen kanske redan nästa riksdag blir i tillfälle att lägga fram för riksdagen förslag till lagstiftning angående kontroll över det s. k. hemarbetet i allmänhet. Som bekant är det ett område, som i andra länder varit bland dem, där statsmakterna ganska tidigt vidtagit en reglering. Alltså har hemmets frid icke där ansetts förhindra en reglering av sådant hemarbete, som gör hemmen till verkstäder i stället för hem.

Det principiella motståndet mot en sådan här lagstiftning torde man alltså icke kunna i längden vidhålla.

Mig förefaller det, att denna lag, sådan den föreligger i utskottets utlåtande, är i alla parter intresse. Den är i bageriidkarnas intresse. Det ha vi fått på sin tid mycket talande bevis för. Jag tillåter mig citera ett uttalande av Sveriges bageriidkares förenings verkställande utskott, vars utlåtande vid förra lagtima riksdagen här lästes upp. Det heter i detta uttalande: »Det lider ej minsta tvivel, att det ifrågavarande skenbarligen oväsentliga undantaget i verkligheten skulle resultera i ett väsentligt omläggande av bageridriften på grundvalen av privilegierade 'familjbagerier' till ruin för dem, som ägna sig åt detta yrke som livsuppgift». Det är alltså

bageriidkarnas syn på saken. Att arbetarna, både bageriarbetarna och arbetarpartiet över huvud taget, önska reglera även hembageriarbetet, behöver jag väl icke anföra några bevis för. Och slutligen tror jag, att det är i hembagarnas och hembagerskornas eget intresse, att de skyddas mot att på detta vis driva sitt arbete på nätterna, då de själva med eller mot sin vilja av konkurrensen tvingas att stiga upp om nätterna och baka, om de icke äro undantagna från lagen. Till sist blir det då i samhällets eget intresse att detta ganska osunda nattarbete försvinner.

*Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)*

Herr Bengtsson i Norup: Herr vice talman! Jag tror icke detta lagförslag avgöres vare sig genom mer eller mindre kvicka repliker eller genom några lustiga bagarhistorier, som en talare tillät sig komma med. Och det förbättrar icke saken, att han själv är yrkesbagare. -Jag tror, att detta lagförslag har en så pass vital betydelse ur principiell synpunkt, att man må allvarligt överväga, huru man bör ställa sig, innan man avger sin röst.

Jag tillät mig förut här uttala, att jag har röstat för reglering av arbetstiden för den lejde arbetaren, och jag anförde också, att i det lagförslaget, som är godkänt av utskottet och av riksdagen, har det tagits undan så mycket, dels de, som utföra arbetet i sitt eget hem, och dels familjemedlemmar. Men i detta förslag gör man ett ingrepp beträffande ett visst yrke och säger: i vilket annat yrke som helst må familjemedlemmarna arbeta den tid de behaga, men dessa familjer få icke göra det. Det är detta, som väckt mitt intresse för att motionera, och icke något annat.

Då jag nu tillät mig kritisera utskottsbetänkandet, så väntade jag mig av utskottsordföranden mera starka motiv för detsamma än den ärade utskottsordföranden här anförde. Jag måste dock medgiva, att det mest sakliga, som anförts mot min kritik, är kommet från honom. Ty att draga fram sådant, som herr Lindqvist i Kosta gjorde, då han t. o. m. drog in skolförhållandena och nödvändigheten av att skydda änkornas barns undervisning o. s. v., kan ju icke ha någon betydelse för det föreliggande spörsmålet. Här gäller det endast att giva dessa familjemedlemmar samma rätt till att arbeta som andra familjemedlemmar.

Då nu herr Pettersson i Södertälje säger att det var av sparsamhetsskäl, som man icke gjort utskottsbetänkandet mera fylligt, så förvånar det mig, att herr Pettersson vill anföra ett sådant skäl. Ty såmre är det väl icke ställt i detta land än att man kan offra både papper och trycksvärta, om man har några bärande skäl att komma med. Här har, såvitt jag kan finna, utskottet icke anført något annat skäl än konkurrenssynpunkten. Och denna konkurrenssynpunkt är så dödfödd, att den omöjliga kan framföras till försvar för detta lagförslag.

Nu säger herr Pettersson, att man skall icke göra så stort nummer av detta lagförslag, och herr Lövgren har betygat detsamma med de orden, att det har ingen betydelse i det praktiska livet, om detta förslag går igenom eller ej. Men varför då göra ett så stort nummer

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

därv? Det är väl icke vi motionärer, som tagit initiativet här. Varför lägger man fram ett förslag som hindrar en grupp familjemedlemmar att arbeta under en viss tid av dygnet under det att andra få det?

Det tillåtes, att skraddare, som arbeta åt t. ex. Paul U. Bergström, få sitta i sina hem under dygnets alla timmar och fullgöra sitt ansträngande arbete och att strykerskor och tvätterskor tillåtas att slita ut sig i konkurrensen med stora tvättinrättningar. För att icke tala om hemsömmerskorna, som ofta genom överansträngning taga skada till sin fysik. Finns det något mera ansträngande och farligt för hälsotillståndet än att sitta vid en symaskin och arbeta — och det för en ringa penning — icke 8 utan 16 timmar om dygnet? Då tänker man icke på att det behövs skydd.

Herr Petterson påvisar, att det är icke bara på detta område vi ha en lag, som griper in i familjeförhållandena, och påminner om lagen för skydd av minderåriga barn. Men det är väl en väsentlig skillnad. Denna lag kom icke fram för att bara gälla bagarbarn, utan den gäller för alla barn. Hade lagen gällt endast hembagarnas barn, tror herr Petterson då, att riksdagen hade tagit den lagen? Jag tror det icke.

Vidare säger herr Petterson om min motion beträffande sjuksköterskorna, att jag där ömmat för dessa och bör väl då ha samma känslor för hembagerifolket. Ja, men icke heller den jämförelsen håller streck. Det gällde då sjuksköterskorna på sjukhusen, som stå under läkarens kommando och få vaka natt efter natt och arbeta ofta 15 à 16 timmar om dygnet. Där är det skäl att gripa in. Men när det gäller sjuksköterskor, som passa upp i familjelivet och själva få reglera sin arbetstid, är det ingen som tänker på att gripa in mot att de få passa på en eller annan timme om natten.

Så anförde herr Petterson såsom ett mycket starkt skäl, som han lade särskild tonvikt vid, att han hade förspört en röst här i kammaren, som påminde om Sven Adolf Hedins röst, och han bara beklagade, att det fanns de, som icke hade lärt av honom och försökte stå också i denna sak på den sida där han stod. Ja, herr Petterson, jag skall sluta med det som herr Petterson anförde, att då herr Hedin säger, att han vill skydda de svaga mot de starka, så tror jag, att jag står på herr Hedins ståndpunkt, ty jag anser, att hembagerierna äro de svaga och de stora bagerierna de starka, och därför ställer jag mig på de svagas sida och söker försvara deras intressen.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Thorsson: Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet, när jag hörde ett par föregående talare, som särskilt uppträdde som motståndare till det föreliggande lagförslaget med hänsyn till att det skulle kränka hemmets rätt att få vara ostört i sitt görande och låtande.

Herr statsrådet Undén förde just nyss på tal det ärende, som så nära hör samman med detta, fastän det icke har blivit förelagt riksdagen i ett sammanhang, nämligen hemarbetet och vad med det

kan höra samman. Sedan denna fråga har blivit väckt på tal och anförts som motiv för ett avslag på lagen, så kan man, om man har sådana erfarenheter från hemarbetet, som jag själv har, icke rätt gärna tåga stilla vid behandlingen av detta ärende, där man just framför hemmet och vad som där rör sig som talande skäl för ett avslag på vad som här är föreslaget.

De av herrarna, som ha varit med och deltagit i det dagliga praktiska arbetet i början av den moderna arbetarrörelsens tillkomst, ha kanske ett minne av vilka ohyggligheter, som de människoringo underkasta sig, som voro dömda att arbeta inom den s. k. hemindustrien. Och jag är livligt övertygad om att även om organisationen nu har åstadkommit åtskilliga förbättringar på hithörande område, så finns det så orimligt mycket, som ännu behöver ses till, nog ha vi behov av att få en lag, som påbjuder en kontroll över vad som i utsvettningssyfte sker inom hemmens skrymslen.

Herr Bengtsson i Norup frågade nyss, varför skola icke bageriarbeterskorna, om de nu äro döttrar till bageriidkaren, få lov att arbeta om natten i bageriet, när sömmerskorna tillåtas att sitta och sy i sin bostad och Paul Bergströms skraddare få sitta hemma i sin bostad och sy under vilken tid som helst på dygnet? Ja, det är alldeles rätt, herr Bengtsson. Och varför? Jo, därför att vi ha nu icke tillfälle att behandla frågan i hela dess vidd. Men jag kan icke förstå, varför man skall motsätta sig en reglering av nattarbetet för den grupp av befattningshavare, som inneslutes i det nu föreliggande lagförslaget, om man icke möjligen har en baktanke att genom detta motstånd redan nu indirekt motsätta sig en reglering av sömmerskans arbetstid, då denna förlägges till hemmet. Men har man den baktanken, då är det naturligtvis mycket angenämt att just nu spela fram sömmerskan, som sitter på vindskontoret och syr så många timmar hon kan hålla sig vaken. Sedan kristiden kom, har denna sociala skamfläck icke annonserats i våra skyltfönster i samma utsträckning som före densamma. Men före kriget har jag många gånger gått Drottninggatan upp och Rege-ringsgatan ned och sett i butikerna, huru man utannonserat varor till sådana priser, att de helt enkelt icke ens ha kunnat vara betalda, om arbetslönen skulle ha utgjort hela varans värde. Men vänta, herrarna få måhända framdeles se dessa prislappar igen, om icke samhället särskilt tager under sitt skydd dessa svagare individer. Här är ett komplex av lagar, som hänga samman. Av detta komplex ha vi behandlat två., och nu hålla vi på med den tredje lagen. Det förefaller mig, att det är riktigt, om vi gå fram på det sätt som i propositionen och utskottsutlåtandet föreslås. Det har en principiell betydelse, om kammaren följer herr Bengtsson i Norup. Så stor betydelse för själva denna lilla grupp har det kanske icke, men det har en principiell betydelse, om man helt enkelt följer reservationen. Med tanke just på hemarbetet, med tanke på allt detta skulle jag för min del på det varmaste vilja råda kammaren att antaga utskottets förslag. Är det så att enskilda individer komma i trångmål för en lagstiftning, som reglerar förhållandena på hit-

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.

(Forts.)

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.

(Forts.)

hörande område, får man söka vidtaga åtgärder, genom vilka man kan avhjälpa dessa olägenheter, men man bör enligt min mening icke uraktlåta att lagstifta på områden, där man kan göra det, i syfte att reglera sådana förhållanden som dessa. Om vederbörande får lägga in sin arbetstid mellan kl. 4 på morgonen och kl. 8 på kvällen, bör det ju tillfredsställa ganska stora anspråk i fråga om att utnyttja familjemedlemmarna. Det är ju ingen fara för, att man icke skall hinna frambringa tillräckligt med bröd. Jag kan därför icke ansluta mig till herr Bengtssons i Norup resonemang, att därför att vi gjort undantag i den stora åtta-timmarslagen, så skola vi absolut göra ett undantag i detta speciella fall. Nu är det på det viset, att jag icke kan dela herr Bengtssons i Norup uppfattning om riktigheten av att man gjort undantag i de stycken, som herr Bengtsson i Norup varit med om att arbeta fram, och det helt enkelt av den anledningen, att det skadar massor av dem, som lagstiftningen berör, skadar dem på det viset, att den arbetsgivare, som har med organiserade arbetare att göra och som tvingas att göra upp avtal med organisationen, tvingas oberoende av de undantag, som äro gjorda i lagen, att sluta avtal, som inrymma lagens bestämmelser. Vid sådant förhållande blir det endast på sådana platser, där icke arbetarna ha någon organisation, som de mindre arbetsgivarna komma att vara oböröda av lagen, och det blir icke till någon fördel för yrket såsom sådant, även om det blir till fördel för vissa enskilda individer. Därför tycker jag, att vi icke skola göra flera undantag, än som oundgängligen är behöfligt, och framför allt kan det undantag, som av herr Bengtsson i Norup hävdas i detta speciella fall, icke anses så nödvändigt, att man därför bör biträda detsamma. Jag får alltså tillstyrka, att kammaren följer utskottets förslag i den föreliggande punkten.

Herr Pettersson i Södertälje: Blott ett par repliker. Herr Ödström talade något om att hembagerierna skulle genom ett bifall till utskottets förslag komma att försättas i en särställning, som han ansåg ofördelaktig. Såvitt jag vet, är det ännu icke visat, att det finnes så synnerligen många hembagerier, men vad som är säkert är, att om reservationen bifalles, kommer det att gynna uppkomsten av en särskild privilegierad klass av bagerier, som kommer att bedriva en för de andra farlig konkurrens.

Herr Bengtsson i Norup hade åtskilligt att säga till mig. Det föranleder mig icke att svara så mycket igen. Dock är det ett par ord jag skulle vilja säga. Herr Bengtsson talade om att när han framlade sin motion om reglering av sjuksköterskornas arbetstid, var det ingalunda hans mening att bestämma arbetstiden för dessa sjuksköterskor i familjerna. Det finnes nämligen en särskild art av sköterskor, som kallas hemsköterskor och som ha sitt egentliga arbete i familjerna. Om det verkligen var herr Bengtssons mening att söka inskränka innebörden av motionen på ett sätt, som icke framgår av densamma, får jag säga, att hade jag trott det, skulle jag då ingalunda för min del ha skänkt denna motion

det oförbehållsamma stöd, som jag gjort. Jag beklagar, att herr Bengtsson efteråt blivit på detta sätt ångerköpt i fråga om det förslag han lagt fram.

Så trodde herr Bengtsson, att han skulle nog fått herr Hedin på sin sida, åtminstone när det gällde talet om hänsyn till de större bagerierna och konkurrensen. Jag nödgas skingra denna illusion. Vid ifrågavarande tillfälle talade Hedin bl. a. om att man klandrat honom för att han icke inskränkt sig till att tala om de större bagerierna. Men mot detta klander invände han: »Ja, anledningen därtill är den, att, när man i andra länder talat blott om en lagstiftning för 'bagerier' och därmed menat den stora fabriktionen, detta med skäl har väckt motstånd just från de stora fabrikerernas sida, därför att med en sådan lag skulle yppas tillfälle för andra att utan hinder av dess bestämmelser driva sitt yrke i en stor utsträckning. Det vill säga, att om man icke vill skapa ett privilegium för några, så måste lagbestämmelserna bliva desamma för alla, vilka driva bageriyrket och idka handel med bagerivaror.» Därför ville han under lagens förbud inbegripa hembagerier, som arbeta för avsalu.

Trots de olika meningar, som framkommit i denna fråga, föreställer jag mig, att vi alla sätta värde på friheten och icke vilja onödigtvis uppoffra densamma. Men jag vill fråga, om friheten för den enskilda medborgaren att få exploatera andras arbetskraft, sina barns arbetskraft om nätterna utan inskränkning i förvärvslyfte verkligen hör till den slags frihet, som förtjänar att allmänt och obetingat skyddas. Likaså sätta vi nog alla värde på hemlivet och vilja, att det skall bevaras från otillbörligt intrång. Men med hänvisning till herr Sjöströms skildring av den sammanblandning av hemliv och förvärvsliv, som förekommer på detta område, vill jag fråga, om det är nödvändigt att skydda möjligheten till sådant s. k. familjeliv.

Herr Olsson i Broberg: Herr vice talman! I anledning av utskottsordförandens sista sats skall jag be att få säga, att här är icke alls fråga om att man skall få exploatera annans arbetskraft utan om att var och en skall få använda sin egen arbetskraft, som han vill.

Jag begärde egentligen ordet, då jag hörde herr statsrådet Thorsson, och jag får säga, att jag blev nästan stolt, då jag hörde herr statsrådet med sådan kraft understryka samma synpunkter, som jag understrukt, nämligen just den stora principiella innebörden av den fråga, som här föreligger, icke minst med avseende på de lagstiftningar, som vi ha att vänta. Både statsrådet Undén och statsrådet Thorsson betonade ju kraftigt, att sådana lagstiftningar skola komma och vad de skola innebära, nämligen ett reglerande av arbetet och ett kraftigt ingripande i människornas frihet i sina hem. Det var mycket bra, att det kom just nu, ty det kan hända att nästa år, då vi komma att arbeta för besättande av platser i

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

denna kammare, våra valmän komma att observera just vad vi ha att motse med avseende å den personliga friheten i vårt land.

Jag vill fästa uppmärksamheten på ett annat moment i statsrådet Thorssons anförande, och det var, att i vad som här förekom nu ligger en strävan, att alla dessa bageriarbetare skola införas i arbetarorganisationen. Ingen skulle således få arbeta i detta yrke — det är kontentan av detta — utan att höra till den socialdemokratiska organisationen.

Det var också egendomligt att just från herr statsrådet Thorsson höra, att det skulle vara så illa, att man såge så billiga priser utsatta i butikerna på klädesvaror, som sömmerskorna kanske natte-tid förfärdigat. De ha suttit och kämpat mot sömn med nål, så länge de själva velat, och jag kan icke se, att det är något ont i att de bidragit till att arbetare och andra som icke ha stora resurser kunna få köpa klädespersedlar utan alltför stor fördyring. Jag kan icke fatta, att det är något ont i detta, särskilt som sömmerskorna nu i alla fall använda sin tid efter eget gottfinnande.

Emellertid vill jag blott ha understrukit den stora principiella betydelsen av denna fråga, som också från statsrådsbänken blivit konstaterad, och vidare, att det är meningen, att om dessa synpunkter skulle slå igenom, några andra bageriarbetare härefter icke skulle få finnas i vårt land än de som äro organiserade. Huruvida detta blir till någon synnerligen lycka för samhället i dess helhet, det lämnar jag öppet.

Herr Bengtsson i Norup: Endast en liten replik till herr statsrådet Thorsson.

Då han sade, att jag varit med om att arbeta fram de undantagsbestämmelser som äro gjorda i lagförslaget om åttatimmarsarbetsdagen, måste han ändå tagit fel. Jag har aldrig varit anmodad att yttra mig i denna fråga, utan, såvitt jag förstår, har hela regeringen varit med om att lägga fram lagförslaget med de undantag, som avse det arbete som utföres i hemmet och det arbete som utföres av medlem av arbetsgivarens familj. Jag har icke varit med om att skapa fram detta förslag, men jag märker, att herr statsrådet är redan ångerköpt över att dessa undantag kommit med och att han är redo att taga avstånd från dem.

I fråga om herr Petterssons i Södertälje replik till mig angående herr Hedins yttrande, så vill jag betona, att jag fällde mitt yttrande med tanke på det enda argument som utskottsutlåtandet har i fråga om konkurrensen, och jag tillät mig säga, att i valet mellan de stora bagerierna och hembagerierna ställer jag mig på hembageriernas sida, d. v. s. på de svagares sida mot de starkare, och den ståndpunkten är hållbar. Men jag skall be att på det livligaste få instämma i herr Petterssons yttrande, då han säger, att man skall akta sig för att göra otillbörligt intrång i hemlivet. Detta bör gälla enligt min mening även när man vill lagstifta för hemarbetet.

Herr Hamrin: Blott några få ord! Det förefaller mig, som om man i denna debatt sökt indraga den stora frågan om hemarbetets reglering på ett sätt, som näppeligen kan vara berättigat med hänsyn till den speciella fråga som vi här i afton diskutera. Då jag lyssnade till det anförande som herr statsrådet Thorsson höll för en stund sedan, föreföll det mig, som man lätt kunde få den uppfattningen, att den som nu röstade för reservanternas förslag i denna punkt på förhand skulle ha ställt sig avogt sinnad mot en lagstiftning som går ut på en reglering av det s. k. hemarbetet. Men jag ber att få fästa uppmärksamheten på att andra särskilda utskottet redan gjort ett uttalande angående regleringen av hemarbetet som synes vara ganska märkligt. På sid. 33 i utskottsbetänkandet nr 1 polemiserar utskottet mot herr Lindhagens motion angående hemarbetet, och där säger just utskottet, att det är osäkert, huruvida en dylik lagstiftning, d. v. s. angående hemarbetet, lämpligen kan i sig inbegripa en reglering av arbetstiden för ifrågavarande arbete. Detta uttalande gör utskottet, sedan utskottet citerat socialstyrelsens uttalande i ämnet. Socialstyrelsen har nämligen också uttalat sig i samma riktning. Det föreligger dock en betydande skillnad mellan att reglera hemarbetet och att vidtaga inskränkning och reglering av själva arbetstiden för det samma, och det är just det sistnämnda som utskottet i fråga om bagerinäringen föreslagit. Det är således icke så, att man velat på förhand göra något uttalande angående hemarbetets reglering, när man nu vänder sig mot utskottets förslag på detta område, då utskottet själv säger — och detta uttalande är biträtt även av de socialdemokratiska ledamöterna — att det är osäkert, huruvida det blir möjligt att reglera på detta område.

Det var endast detta jag skulle vilja säga och ävenså påpeka, såsom redan blivit gjort, att frågan från utskottets sida blivit motiverad från ren konkurrenssynpunkt. Då förefaller det mig mer än egendomligt, att man från sådant håll, där man gång efter annan betonat, att det är nödvändigt att vi hava konkurrens, när det gäller livsförnödenheter och andra förnödenhetsartiklar, nu vill begagna tillfället att slå ihjäl den konkurrens, som möjligen kan uppstå från hembageriernas sida gentemot de större bagerierna. Härutinnan förefaller det mig synnerligen anmärkningsvärt det yttrande som herr statsrådet Undén hade, då han å ena sidan citerade, om jag icke missuppfattade honom eller hörde oriktigt, herr von Sydow, då denne påstod, att det hade ingen praktisk betydelse, huruvida förslaget antogs eller icke, men å andra sidan i slutet av sitt anförande citerade bageriidkarnas uttalande, där det sägs, att det har en synnerligen stor betydelse. Vilket av dessa båda uttalanden sätter herr statsrådet högst? Båda är det nämligen icke möjligt att med gillande citera.

Jag ber, herr vice talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet Undén: Herr vice talman, mina herrar! Jag ber blott att med ett par ord få förklara för herr Hamrin, att mitt

*Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts*

Ang. lag om
begränsning
av tiden för
bageri- och
konditori-
arbete.
(Forts.)

anförande dock hänger ihop. Jag förklarade med citerande av herr von Sydow, att det icke för närvarande finnes något nämnvärt antal hembagerier, där icke någon lejd arbetskraft användes. Men jag har å andra sidan förklarat i överensstämmelse med andra talare och bageriidkarnas verkställande utskott, att det var risk för att det skulle kunna uppstå sådana företag, om reservanternas förslag ginge igenom, ty om nattarbete förbjödes för andra än dem som icke använda lejd arbetskraft skulle det kunna tänkas, att personer finge intresse av att anordna bagerier utan lejd arbetskraft, varigenom vi i framtiden kunde få sådana företag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr vice talmannen framställde propositioner först på godkännande av Kungl. Maj:ts utav utskottet tillstyrkta förslag till lydelse av förevarande paragraf samt vidare på godkännande av nämnda paragraf i den lydelse, som föreslagits i den av herr Modig m. fl. avgivna, vid utskottets utlåtande fogade reservationen; och förklarade herr vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i föreliggande, av andra särskilda utskottet tillstyrkta förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda paragraf i den lydelse, som föreslagits i den av herr Modig m. fl. avgivna, vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 73 ja, men 76 nej; och hade kammaren alltså godkänt paragrafen i den lydelse, som föreslagits av herr Modig m. fl. i deras vid utlåtandet fogade reservation.

2—7 §§.

Godkändes.

Härpå föredrogs 8 §; och yttrade därvid:

Herr Persson i Fritorp: Herr vice talman! Genom den utgång, som voteringen om första paragrafen erhöi, har visserligen det väsentliga, som yrkats i herr von Sydows m. fl. reservation, vunnits. I anslutning till denna reservation tillåter jag mig dock yrka, att i lagförslaget efter § 8 måtte införas en paragraf, så lydande: »Denna lag äger icke tillämpning å rörelse, som bedrives med regelbunden skiftindelning dygnet runt.»

Herr Pettersson i Södertälje: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete.
(Forts.)

Efter av herr vice talmannen till en början framställd proposition beträffande 8 § blev densamma av kammaren godkänd.

Vidare gav herr vice talmannen i fråga om det av herr Persson i Fritorp under överläggningen gjorda yrkandet propositioner dels på godkännande av berörda yrkande, dels ock på avslag därå: och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Återstående delar av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A) förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

Punkten B).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Vidare föredrogos vart för sig tredje särskilda utskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för Göteborgs lyceum för flickor att komma i åtnjutande av statsbidrag, oaktat visst villkor för erhållande av dylikt bidrag ej uppfyllts; och

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av de uti staten för akademien för de fria konsterna uppförda anslagsposterna till belysning, undervisningsmateriell m. m. för år 1919.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 3.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget första särskilda utskottets utlåtande, nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbud tillsvidare i vissa fall av skatteköp.

Ang. förbud tillsvidare i vissa fall av skatteköp.

I en till riksdagen den 2 augusti 1919 avlåten, till första särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 11, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen besluta, att, i avbidan på utredning och förslag rörande revision av gällande bestämmelser om skatteköp, tillsvidare och intill dess annorlunda kunde varda beslutat, skatteköp i andra fall, än såvitt anginge de Halländska kyrkornas hemman,

Ang. förbud
tillse vidare i
vissa fall av
skatteköp.
(Forts.)

Danviks hospitals hemman, Visingsö skolegodshemman samt rekognitionsskogs- och därmed likställda hemman, icke skulle äga rum.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Vid utlåtet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Johan Nilsson* i Skottlandshus, *Barthelson*, *Magnusson* i Skövde, *Sederholm* och *Hedin*, vilka yrkat, att det i propositionen föreslagna förbudet av skatteköp måtte gälla endast för tiden till den 1 maj 1921; samt

av herrar *Wohlin*, *Ivar Pettersson* och *Olsson* i Kullenbergstorp, vilka föreslagit, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition med den inskränkning, att suspensionen allenast måtte gälla intill den 1 maj 1921.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Olsson* i Kullenbergstorp: Herr vice talman, mina herrar! Efter de synnerligen långa debatterna om arbetstiden och regleringen av denna är det väl nästan otänkbart, att en fråga, som i stort sett fått en så undanskymd plats som den nu föredragna, kan tillvinna sig någon större uppmärksamhet här i kammaren, oaktat denna fråga till sin principiella innebörd helt säkert är en av de största frågor för de svenska bönderna.

Jag medger så gärna, att den del av Sveriges bondejord, som ännu icke är skatteköpt, är jämförelsevis ringa, men just det att man nu utan vidare kastar bort skatteköpsinstitutet tyder på, att det är slut med den uppfattning man haft om den svenske bonden sedan den synnerligen stora dagen för Sveriges skattebönder, nämligen den 21 februari 1789, och att andra tider börja. Det har varit helt säkert till olycka för denna frågas rätta bedömande, att detta skatteköp, det som jag skulle vilja kalla det legitima skatteköpet, har uppbländats med skatteköp, som grundats på helt andra förutsättningar än just skatteköpet för bondejord. Det är mycket tråkigt, att detta olyckliga förhållande här har spelat in, då jag t. ex. i utskottet hörde sådana uttalanden, som att kronan icke skall skänka bort sin jord, och att kronan naturligtvis skall disponera sin egendom, och att kronan vid skatteköp skall hava fullt genfullo, ett ord, som man mycket tvistat om vad det innebär. Om det gäller den provins jag tillhör, nämligen Skåne, så, om man går tillbaka till Roskildefreden, blevo därvid frälsemännen i fredsinstrumentet garanterade okvald äganderätt och ägande av sin jord. Om bondejorden talades ingenting. Denna jord, som bönderna innehade, uppfördes utan vidare som krono, men aldrig var det full krono därför, ty krono blev endast den jord, som danska kronan förut omedelbart innehaft, den jord, som man bytte sig till för avstående av ön Bornholm, samt den jord, som ändrogs i sammanhang med de s. k. snapphaneupp-

roren; då blev nämligen gods förbrutet för alla som deltog i dessa uppror, och deras jord blev ren krono. Det andra var bondejord, och åborna tillsattes med den vanliga åborätten och hade endast att utgöra räntorna, som utgingo av jorden i form av skatter, och som vid åboombyten uppgingo till tre års räntor. Så blev detta i förordningen av den 21 februari 1789 förvandlat till, att man fick skatteköpa genom att utgiva 6—10 års räntor för att en förvandling från krono till skatte skulle äga rum. Det har aldrig varit tal om, att ren kronojord, som kronan omedelbart disponerade, skulle kunna köpas till skatte. Det var först i sammanhang med kronans anslag till åtskilliga ädlare verk, järnverk, sågverk etc. som erhöles skogsanslag och man sedan ett stycke in på 1800-talet började slå om på den bogen, att man skulle reglera om dessa skogsanslag och förminska dem med så mycket, som icke var behöfligt för verken, och den återstående delen skulle kunna lämnas verket med skatterätt. Det blev en helt annan grunduppfattning, man då hade, nämligen donerad jord, ett anslag direkt från staten, kan man säga, och just detta olyckliga förfarande har gjort att man så mångenstädes har sammanbladat skatteköp av bondejord med skatteköp, som sedan under hand medgavs även för utbrutna rekognitionsskogar och dylikt. Det är därför, som det åtminstone synes mig synnerligen trist, att man nu, när så litet står kvar av bondejorden att skatteköpa, och som man enligt hittillsvarande författning haft rätt att skatteköpa, drar ett streck över alltihop, ty ett suspenderande utan angivande av tiden för suspensionen kan väl icke gärna uppfattas som något annat än ett definitivt upphävande av skatteköpsrätten.

Då gör man sig den frågan: hur ligger verkligen läget till på de nuvarande hemmansdelar, som finnas kvar, som icke äro skatteköpta? Ja, det är synnerligen olika. Åtskilliga hava nog bibehållits under begreppet krononatur, men icke så litet av det, som under tidens lopp har köpts, blev lagfaret och har gått över i andra ägares händer och sålts och blivit in-tecknat och är nu helt och hållet som vanlig självägande jord. Det har synnerligast ägt rum, där t. ex. på ett hemmansnummer det halva hemmanet eller $\frac{3}{4}$ av hemmanet är skatteköpt men den återstående delen icke är skatteköpt. Jag har varit nere i Malmöhus länsstyrelse och sökt göra så noggrann utredning som möjligt om alla de återstående hemmanen, vilka man enligt hittillsvarande författning ägde rätt att skatteköpa, men som ännu kvarstodo under titeln krono, och då har jag funnit att det är ytterst svårt, åtminstone om man har kort tid på sig, att klargöra vilka delar av hemmanet som varit av krononatur och vilka som hava skattenatur. Då tycker jag man mycket lätt kan förstå, att även om man icke skulle hysa den minsta barmhärtighet med den bonde, som har köpt sin jord, fått den lagfaren, och hans företrädare också haft den lagfaren, det dock uppstår ett synnerligen prekärt förhållande, då en sådan jord är *in-tecknad*. Jag framställde den saken även i utskottet; ja, då sade man det är väl icke i grund och botten så synnerligen farligt, det kan väl hjälpas över så länge utredningen

Andra kammarans protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 11. 3

Ang. förbud
tillsvidare i
vissa fall av
skatteköp.

Forts.

*Ang. förbud
tillsvidare i
vissa fall av
skatteköp.*

(Forts.)

varar. Jag försökte då sätta mig in i vad som kunde uppstå, och jag medger för egen del, att om jag vore en rik man, så att jag kunde låna ut pengar mot inteckning, och det skulle råka bli ett sådant stycke jord som det varit inteckning i, så torde måhända jag kunna låta det vara så länge. Men om jag råkat vara t. ex. ledamot av styrelsen för en sparbank och den sparbanken hade lånat ut pengar på in-teckning i en dylik jord, så tror jag icke jag skulle nöjt mig med att låta lånet utan vidare stå. Jag skulle nämligen då anse mig hava en helt annan skyldighet som förvaltare av andras pengar. Och, även om jag som ledamot av sparbankens direktion icke gärna skulle velat antasta den inteckningsskyldige, så finnes det något, som heter sparbanksinspektion. Jag kan undra, om det finnes någon bankin-spektör i vårt land, som skulle låta det vara, som det var, och icke hade åtgjort något, om han fått reda på, att in-teckningen låg i en dylik egendom, som kronan gjorde anspråk på att den skulle vara och enligt handlingarna i kammarkollegium vore kronans. Jag tror det vara absolut omöjligt att förutsätta, att detta helt enkelt skulle ignoreras och att man skulle låta den stå, som den stod, till dess en gång utredningen blivit fullbordad.

Jag får uppriktigt säga, att jag icke kan förstå det bärande motivet till denna proposition, när det är alldeles tydligt, att man från första ögonblicket, som man trängde in i denna fråga, genast skulle förstå, vilka svårigheter, som nödvändigtvis skulle uppstå. Och detta är icke konstruktioner. Det finnes en egendom upptagen i förteckningen som krono, som jag vet är lagfaren, köpt och såld, jag tror det är sedan 1802.

Nu är det ju en sak, som man rätt ofta får höra, nämligen att lagfartsbevis eller gamla fastebrev betyda icke en absolut äganderätt för den, som är antecknad i detta lagfartsbevis eller på detta gamla fastebrev. Man synes nu så att säga driva den satsen — ja, den är väl juridiskt riktig, förmodar jag — att lagfartsbeviset blott är att betrakta som en anteckning om, att vederbörande är innehavare av egendomen i fråga. Nu är det ju alldeles oomstridligt, att här finnes väl icke synnerligen många bönder i vårt land, som, när de köpt en jordbit, hava låtit göra en undersökning i kammarkollegium om, huruvida denna jordbit är upptagen som skatte- eller kronojord. Har man fått lagfart på densamma, ja, då har man känt sig säker, domstolen har sedan utfärdat in-teckning, och allt har varit gott och väl. Är detta verkligen ett så stort statsintresse, att allt det gamla skall rubbas? Att man verkligen skall göra det förvånar mig i högsta grad. Det har sagts om åtskilliga frågor, när de komma med som bihang till andra avgörande frågor: ja, det är så litet, det berör så litet, det är icke mycket att bråka om. Men då kan man också fråga, om staten skulle gå fram på hårdaste sätt och utan vidare taga och proklamera: detta är kronans, vi skola göra reduktion, vi skola draga in det under alla förhållanden, där icke innehavaren kan med skatteköpsbrev i hand bevisa att han har det skatteköpt: ja, vad vunne staten på detta? Det bleve sannerligen icke många miljoner. Och dock är det verkligen så, att man bör

väl, när den enskilde har gjort, vad han rimligtvis har kunnat göra för att trygga sitt, då han skaffat sig jordbiten, icke gå fram på detta sätt. Det är icke enligt min åsikt välbetänkt.

Det är också rätt egendomligt att läsa förteckningen på dem, som nu äro antecknade som innehavare eller rent av som ägare av dessa skattejordar. Ja, jag tycker det var en smula intressant, när man i förteckningen såg vår ärade vice talman. Han har följaktligen också en bit jord med av det slaget. Nu förstår jag ju alltför väl, att det icke spelar någon roll för honom, om kronan utan vidare skall hava jordlappen. Men om det hade varit en annan person, som endast haft densamma och haft den intecknad högt upp till skorstenen, då vill jag säga, att då hade jag verkligen tyckt — jag törs icke säga, att det varit *orätt*, att kronan tagit det; det är naturligtvis juridiskt rätt, jag tvivlar icke därpå — men det hade ändå, det vågar jag säga, moraliskt knappast låtit försvara sig. Var och en kan väl ändå förstå, att det verkar något egendomligt, när den ene på ett hemmansnummer, som fått skatteköpsrätt till sin jordbit efter den gamla grunden och betalt 6—10 års ränta, går fri, men hans granues egendom på samma nummer, ja, den tager kronan. Det var verkligen en person, som i förra veckan skatteköpte sin egendom. Hade detta beslut då varit fattat, hade ju den egendomen till äventyrs varit försvunnen — ja, icke försvunnen, ty det är ju meningen, att den skulle varit kronans — men likväl förlorad för honom. Jag kan icke förstå, att det låter sig förena, om man säger, att kronan icke skall skänka bort något, men å andra sidan säger, att kronan icke skall gå hårt fram. Det är omöjligt att få det resonemanget att bära.

Nu har jag kommit i en litet olycklig situation. Då den kungl. propositionen framlades, hade jag åtskilligt att göra i ett par kommittéer, som hade sammanträden varje dag. Jag måste studera handlingarna där också. Och så kom landstinget, så att jag verkligen icke hann här i riksdagen framlägga någon motion i frågan. Och för resten trodde jag det fanns möjlighet att frambära ett yrkande, som låg något vid sidan om vad Kungl. Maj:ts proposition innehöll. Men sedan har jag av dem, som äro inne i saken, fått höra, att så icke är fallet. Man skall hålla sig inom den kungl. propositionens ram med sina yrkanden. Då är det naturligtvis ingenting att göra, när icke utskottet har velat lyssna till de praktiska skälen utan slagit bort dem med: ja, det kan väl icke bli så färligt detta, det är ju så litet, det är bara en utredning, som vi behöva. Ja nog behövs utredning, det är icke tu tal om den saken. Men icke ser jag frågan klarare med bara en utredning. Det är fråga om, vad som kommer att inträffa för dessa personer under den tid, utredningen sker. Det är det, som är det svåra i saken. Jag skall verkligen, då jag hyser den stora förhoppningen, att statsrådet och chefen för finansdepartementet icke vill härvidlag gå obilligt fram, göra den hemställan till honom att om det verkligen skulle visa sig, att några fall här komme att bliva synnerligen svåra och betänkliga för de nuvarande s. k. ägarna — de

Ang. förbud
tillsvare i
någon fall av
skatteköp.
(Forts.)

*Ang. förbud
tillsevärdare i
vissa fall av
skatteköp.*
(Forts.)

som hava inköpt jorden — att herr statsrådet då måtte framlägga en proposition därom till riksdagen så fort som möjligt för att frågan för dessa personer måtte komma på rätt bog. Det är den enda direkta möjlighet jag har att vädja till någon, som jag skulle vilja kalla det, moralisk rättfärdighet gent emot dem.

Beträffande utskottets uttalande för övrigt får jag bekänna, att efter vad som föreföll under diskussionen i utskottet kände jag mig överraskad över, att utskottet så mycket tillmötesgick oss reservanter i sin motivering. Jag beklagar endast, att densamma vid justeringen blev väl mycket urvattnad, så att den måhända säger ingenting eller kanske vad som helst. Detta var också anledningen till, att vi funno oss tvungna att avgiva en reservation, som klarare markerade vad åtminstone vi reservanter ville.

Nu skall jag i detta sammanhang något uppehålla mig vid en parallellfråga, som, om jag icke missminner mig, förelåg till avgörande här i riksdagen år 1910. På den tiden var ju tron på tomt-rättsinstitutet synnerligen stark, och man ansåg, att det skulle kunna utträta stora ting och att man på basis av detsamma skulle kunna få en lösning av bostadsfrågan, som vore synnerligen tillfredsställande. Nu hör man emellertid icke mycket av den saken. För några år sedan, när staten försökte genomföra en dylik överlåtelseform vid Trollhättan, slog detta icke så synnerligen väl ut, enligt vad som upplysts mig. Sedan tomterna väl hade upplåtits med tomträtt, ville nämligen vederbörande förvärva sig desamma med äganderätt. Det ser sålunda ut, som om man icke där funnit tomt-rättsinstitutet tillfredsställande. Detta emellertid endast i förbigående.

År 1910 var det, som sagt, synnerligen intensivt tal om tomt-rätt. Vid riksdagen nämnda år framlades en motion, vari hemställdes, att en undersökning måtte ske, huru det egentligen förhöll sig med städernas donationsjordar, uppkomna genom att staten donerat till städerna, på basis varav man sedan kommit fram till ett förslag något i tomt-rättsinstitutets anda. Nämnda motion remitterades till det utskott, som jag då hade äran att tillhöra. Det var ett tillfälligt utskott, och vi hade god tid på oss. Utskottets ordförande var synnerligen intresserad av sin uppgift och ville, att vi grundligt arbetade oss in i frågorna. Mot min vilja, kan jag säga, blev jag då tvungen att sätta mig in i nyssnämnda fråga, och jag tror, att jag höll på fjorton dagar i kammarkollegium för att se vad dessa gamla donationsbrev innehöllo. Det var underliga ting, man där fick läsa i många av dessa brev, och så mycket förstod jag, att därest de skulle tolkas strikt efter ordalydelsen, såsom man nu vill tolka handlingar, när det gäller statens donationer och upplåtelse på landsbygden, vore det tvivel underkastat, om det funnes någon stad, som i detta fall kunde klara sig och finge behålla sina donationsjordar. Det var bland annat i ett brev föreskrivet, att jorden skulle användas till vissa odlingar, bland annat odling av kardborrar. Sådana tror jag emellertid icke, att någon stad odlar nu, och så gott kan ju det vara. Men detta visar, att dessa gamla brev

skall man läsa med förstånd. Jag vill alls icke plädera för, att man skall gräva i den frågan mer än tvunget är eller att man här skall slå in på en reduktion. Det ligger icke för min röst. Men jag finner det underligt att, när man nu så att säga, lyfter handen för att reducera och strikt håller på kronans rätt, när det gäller landsbygden, man icke tagit upp frågan även på det andra området. Jag tycker, att det hade varit logiskt, och det skulle ha givit betydligt flera miljoner, om nu detta skall vara entrén till en reduktion i miniatyr.

Nu förhåller det sig så, att om man här ställer upp en princip och fullföljer den med hårdhet och tillämpar den logiskt, kan detta draga synnerligen mycket med sig, helt säkert åtskilligt, som kanske den, vilken började med saken, icke tänkt sig. När man träffat på så många, som just när de klandrade våra gamla förhållanden, ställt sig i hög grad på statssocialismens grund och hyllat statens rätt ända ut i fingerspetsarna, har man nästan tyckt, att det varit hårda och orimliga satser, som de hyllat. När jag resonerade med en av de mest framstående männen för nämnda skola och tillät mig anmärka, att om man skulle ta konsekvenserna av den sidans uttalanden, så skulle ju allt flyta. Nej, sade han, skatteköpsbrevet är den svenske skattebondens magna charta. Så föllo hans ord, och de orden har jag icke glömt. Nu gäller det emellertid att kasta bort vad man där har, och då må det icke vara underligt, om jag säger, att det är med sorg jag konstaterar, att det, som kallas för skattebondens magna charta, skall man nu ändra på; man skall stryka ett streck över de smulor, som ännu finnas kvar av detsamma.

Det skulle helt säkert kunna vara synnerligen mycket att tala om i denna fråga. Det är nog åtskilliga där nere i våra bygder, som rätt mycket sysslat med de gamla förhållandena, särskilt dem, som beröra det ecklesiastiska området och som omhandlas i Lunds stifts landebog. Den gav här det första uppslaget, och vad beträffar Skåne, smickrar jag mig med att, så gott det varit möjligt för en bondeman, ha trängt in i hithörande förhållanden. Men jag hade aldrig väntat, att vi utan vidare skulle få ett sådant slut på skatteköpsrätten som det, vilket nu synes förestå. Det förefaller mig då vara en gärd av rättvisa mot skattebönderna eller rättare de kronåbor, som nu finnas kvar, om man medger dem, som inneha vanlig åkerbruksjord, som de själva bruka, att i framtiden, sedan utredningen är skedd, fortfarande erhålla skatteköp på samma villkor som förut. Jag tycker, att detta är helt logiskt, i betraktande av vad som hittilldags åtgjorts i dessa frågor. Bönderna i de erövrade provinserna kämpade i över 100 år för att äganderätten till den jord, som de innehade, far efter son, skulle bli likställd med frälsemannens äganderätt till sin jord. Nu vill man stryka bort alltsammans, som de i denna kamp vunnit.

Det har även syntts mig vara märkvärdigt, att det så mycket talats om åborätsfrågan uppe i Norrland. Jag undrar vad dessa nu ha att vinna; det lär väl icke vara mycket. Om de hade väntat något sådant, hade de nog icke ansett det vara skäl att göra så

*Ang. förbud
tillsvidare i
 vissa fall av
skatteköp.
(Forts.)*

Ang. förbud
tillsvidare i
vissa fall av
skatteköp.
(Forts.)

synnerligen mycket väsen av sin sak. Det är även egendomligt, vad som berättats mig från Småland rörande processen om Nissafors-egendomarna. Där begagnade kronan åbornas innehav av åborätten såsom bevismaterial för, att kronan skulle vinna egendomarna från bruket, men sedan detta skett och åborna ville skatteköpa sin jord, så sades det: nej, detta är icke något bevis för er för att ni skall få skatteköpa jorden.

Jag skall sluta med att rikta en varm vädjan till kammarens ledamöter att här göra ett uttalande av den innebörd, att det lilla antal kronobönder, som haft rätt att skatteköpa sin jord hittills även måtte få ha denna rätt kvar, sedan utredningen är skedd. Den min bön står i full överensstämmelse med den reservation, som jag här varit med om att avfatta, och jag skall därför, herr vice talman, nu sluta med att yrka avslag på utskottets motivering och i stället bifall till den av herr Wohlin m. fl. afgivna reservationen.

Herr Nilsson i Tånga: Herr vice talman, mina herrar! Jag skall icke bliva mångordig beträffande det ärende, som nu föreligger till avgörande. Jag skall i huvudsak inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan. Vid behandlingen av ärendet inom utskottet var man i princip och i huvudsak ense därom, att de nuvarande formerna för skatteköp äro synnerligen olämpliga och otidsenliga samt böra ersättas med former, som bättre tillgodose det allmännas intresse. Den avvikande mening, som dessa reservanter gjort sig till målsmän för, har nu av herr Olsson i Kullenbergstorp närmare utvecklats i de synpunkter han här framförde. Man erkänner på den sidan, att skatteköpsrätten, skatteköpsförfarandet i vad det berör skogsegendomar är olämpligt och bör ersättas med andra former och att skatteköpsrätten bör suspenderas under den tid utredningen pågår; men i fråga om åkerbruksjord förmena dessa reservanter, att någon suspension icke bör ifrågakomma under utredningstiden, utan sådan jord bör även under den tiden kunna bli föremål för skatteköp. Jag tycker nu att en sådan ståndpunkt är ganska principlös, då man samtidigt erkänner, att skatteköpsförfarandet i den form det nu har över huvud taget är olämpligt. Låt vara, att skogsegendomarna representera ett större värde än vissa åkerbruksjordar, men då man i alla fall erkänner det olämpliga, principiellt sett, i att kronan rent av skänker bort stora värden, då vet jag icke, varför man skall göra något undantag i fråga om jordbruksjorden, som ju även kan representera ganska stora värden. Det bör väl också vara på det sättet, när det gäller att bevaka kronans intressen och kronans rättsanspråk, att det skall vara likställighet i samhället, kronans rättsintresse skall bevakas, det må gälla de större eller mindre i samhället.

En annan sak är, då det blir fråga om tillämpning av dessa rättsanspråk, då är det uppenbart, att statsmakterna icke ha anledning att fara hårdhänt gent emot de ekonomiskt svaga i samhället, och jag tror, att herr Olsson i Kullenbergstorp kan vara ganska lugn för att när utredning en gång föreligger, skola de personer, vilka

det här gäller, jordbrukare, lägenhetsinnehavare och andra, av statsmakterna komma att behandlas med varsam hand. Det kan ju icke vara någon anledning för statsmakterna, som göra så mycket för uppkomsten och bildandet av självständiga jordbruk m. m. dylikt, att fara illa fram gent emot de kategorier det här gäller.

Nu har herr Olsson i Kullenbergstorp dragit upp ett avskräckande perspektiv över hur det kommer att gå dem som beröras av skatteköpsrätten, men jag tycker det sker på ett något väl tidigt stadium. Det kan vara tids nog, när utredningen föreligger, då gäller det att ta ståndpunkt härvidlag, då blir det fråga om hur man skall förfara med dem, som i god tro eller av annan anledning inneha jordegendom, som i verkligheten är kronans.

För övrigt skulle jag, när herr Olsson i Kullenbergstorp yttrade, att han inte hade väntat ett sådant slut på skatteköpsrätten, vilja för min del starkt ifrågasätta, om denna form av statshjälp, som heter skatteköp, i verkligheten har varit till en så stor fördel för jordbrukare och dithörande kategorier. Har det icke snarare varit på det sättet, att bolag och dylika representanter för storkapitalet, som förstått att begagna sig av dessa skatteköpsbestämmelser, ha tillskansat sig fördelar just på åboarnas bekostnad. Jag skall erinra om de tusentals åboar, som av bolagen drivits från sina jordar tack vare denna skatteköpsrätt, och man borde även se på den sidan av saken. Det är nog inte jordbrukare, som ha haft den största fördelen av denna skatteköpsrätt, utan den har i mycket stor utsträckning på ett otillbörligt sätt begagnats av andra. Åboar i massa, ofta i uppenbar strid mot gällande uttryckliga bestämmelser, att åboarna skulle sitta odrivna på sina jordar, ha drivits från dessamma av bolagen, tack vare denna skatteköpsrätt.

I alla händelser ligger ju nu frågan på det sättet, att vi icke behöva bekymra oss så mycket på förhand, hur det kommer att se ut; när utredningen föreligger, då blir tids nog att ta ställning till den frågan, hur man skall förfara mot dem, som inneha jordar, som tilläventyrs kunna vara kronans egendomar.

Nu ha ju reservanterna av formella skäl icke velat yrka bifall till den reservation, som de avgivit, utan inskränkt sig till att hemställa, det suspensionstiden måtte begränsas till den 1 maj 1921. För min del vill jag på det bestämdaste yrka avslag på denna hemställan. Det kan icke vara lämpligt, då det gäller en utredning sådan som denna, att man begränsar tiden. Givetvis är det önskligt, att denna utredning bedrivs så skyndsamt som möjligt och att det osäkerhetstillstånd, som nu råder, snarast möjligt upphör, något som utskottet också uttryckligen sagt. Utskottet har sagt, att det hysar »den förhoppningen, att utredningen måtte bedrivas med all den skyndsamhet som förhållandena medgiva». Men vi få erinra oss, att här gäller det utredning i ärenden av ganska invecklad natur, som naturligen måste bli ganska tidsödande; dessa saker äro icke blott svåra att utreda utan även synnerligen grannlaga — det har för övrigt herr Olssons eget anförande här givit vid handen. Att under sådana omständigheter betaga Kungl. Maj:ts möjligheten att

Ang. förbud
tillsvidare i
vissa fall av
skatteköp.
(Forts.)

Ang. förbud
tillsvidare i
vissa fall av
skatteköp.
(Forts.)

omsorgsfullt utreda frågan genom att på detta sätt begränsa tiden, kan jag icke finna vara lämpligt.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Karlsson i Gasabäck: Herr vice talman, mina herrar! Blott några få ord. Jag för min del har den uppfattningen, att reservanterna och den förste talaren här ha gett frågan dimensioner, som den absolut icke har, och målat upp faror, som icke finnas. Såvitt jag förstår denna sak rätt och såvitt vi ledamöter i andra lagutskottet vid innevarande års lagtima riksdag kunnat finna, avsågs här endast en suspension av skatteköpsförordningen i syfte att man skulle få tid att modernisera denna skatteköpsförordning, så att den kom mera i överensstämmelse med rättsbegreppen och de verkliga värdena. Det har varit fråga flera gånger att suspendera denna skatteköpsförordning, men det blev icke något riksdagsbeslut därom förrän just då, såsom angives i motionen, i propositionen och i utlåtandet, det vid förra riksdagen väcktes en motion, som hänvisades till andra lagutskottet och vari yrkades på upphävande av skatteköpsförordningen tills vidare. Utskottet lät infordra yttrande av kammarkollegium, som i detta fall tillvaratar statens intresse, och kammarkollegium påyrkade på det varmaste en suspension av skatteköpsförordningen tills vidare. Kollegium pekade särskilt på en del fall, där man låg inne med begäran om skatteköp, och kollegium ansåg sig tvunget att inom närmaste framtiden avgöra dessa ärenden, därest icke riksdagen kom emellan med sitt ord. Kollegium pekade särskilt på ett fall, där några få hemman, som staten återvunnit från vissa bruk, en del av dessa hemman för övrigt ganska värdefulla, nu skulle kunna få skatteköpas för några obetydliga belopp, för såvitt icke denna skatteköpsförordning upphävdes. Lagutskottet n:r 2 hemställde, såvitt jag vill minnas, enhälligt om suspension av skatteköpsförordningen i syfte att få den reformerad och moderniserad. Vi hade icke de farhågor, som här uttalats av herr Olsson i Kullenbergstorp, och tro icke heller att dessa förefinnas. Det är, såsom här uttalats av herr Nilsson i Tänga, nog av behovet påkallat, att denna skatteköpsförordning reformeras, ty även om det är ett fåtal hemman kvar, som det här kan bli fråga om, finnas dock bland dessa några enstaka, som representera åtminstone värden till hundratusentals kronor, men som nu skulle slumpas bort för en obetydlighet.

Jag har endast velat framhålla detta och ber att få yrka bifall till utskottets förslag. Jag tror, i likhet med herr Nilsson i Tänga, att det är alldeles olämpligt att besluta en alltför kort tid härutinnan, såsom reservanterna i sin reservation föreslå.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr vice talman! Blott ett par ord. De tvenne föregående ärade talarna ha ansett, att jag här målat i alltför starka färger och att vad jag här ställde i utsikt icke skulle komma att inträffa. Men de ha dock icke i sak

det ringaste vederlagt mig. Det är verkligen ett faktum, att dylika kronohemman i Skåne blivit köpta, lagfarna och in-tecknade. Den saken är klar och det står jag för. Det var just beträffande sådana fall, som jag vädjade till herr statsrådet, enär jag finner, att förhållandena där kunna bliva ganska betänkliga. Att fel här blivit begångna och att man icke sett upp med, att icke hela hemmanet är skatteköpt, är ett faktum. Så har det gått till. Men då tycker jag, att det är märkvärdigt, att man anser det vara tids nog att se till vad man kan göra härvidlag, sedan utredningen väl skett. Densamma kan ju icke verkställas på så kort tid, utan det kan dröja mycket länge till dess. Men vad inträffar under tiden? Det är det kinkiga, och man har här icke angivit något sätt, varpå man skall lösa frågan. Om hemmanen äro in-tecknade, vågar jag påstå, att det icke finnes det minsta hopp för vederbörande. Så fort som det blir känt, att kronan gör anspråk på hemmanen, komma in-teckningarna att sägas upp, det kommer man icke ifrån.

Nu säger den siste ärade talaren, att man skall skattelösa in dessa hemman till deras verkliga värde, men då är in-teckningen icke värd något. Fel äro som sagt, här begångna, det erkännes ju, men när vederbörande ha domstolens lagfartsbevis eller fastebrev på jordbitarna, är det verkligen icke så märkvärdigt, att saken trasslar in sig högst betydligt och kommer att göra det även i fortsättningen. Det var endast sådana fall, som kunde bli verkligt prekära, jag här avsåg, och det var beträffande dem jag tillät mig vädja till herr statsrådets ingripande på sätt, som nu skett. I vår reservation hålla vi oss endast till de s. k. gamla hemmanen, vilka hittills kunnat få skatteköpas. Vi ha icke in-låtit oss på sådana fall, som avses i den kungl. propositionen n:r 14. Det är icke den propositionen, som det nu gäller, utan propositionen n:r 11, d. v. s. de gamla bondejordarna och åbojardarna, vilka icke alls ha något sammanhang med kronodonationer. Den siste ärade talaren sammanblandade dessa båda saker, som i verkligheten icke äro desamma, fastän man drivit det därhän, att den jord, som i dylika fall blivit upplåten till bolag, skall kunna få skatteköpas. Det är emellertid icke sådana fall, jag här avser, utan endast sådan gammal jord, som man haft rätt att skatteköpa ända ifrån år 1789. Det visar sig sålunda, att de ärade talarna missförstått mig i den delen.

Det är icke underligt, att herr Nilsson i Tänga icke ansett sig kunna gå med på vårt förslag, ty han anser det nästan vara en olycka för en bonde att äga sin jord, emedan den då lätt kan komma i bolags händer. Ja bevars, allting kan ju skötas illa, och även den jord, som man äger. Jag tror emellertid, att herr Nilsson i Tänga är i minoritet bland jordbrukarna i vårt land därutinnan, att han anser äganderätt till jorden vara en olycka för den svenske bonden.

Herr Karlsson i Gasabäck: Den föregående talaren ytt-rade sig om redan skatteköpta och in-tecknade hemman. Men därom handlar ju icke den förevarande propositionen, utan den gäller

*Ang. förbud
tillsvidare i
vissa fall av
skatteköp.
(Forts.)*

*Ang. förbud
tillsvidare i
issa fall av
skatteköp.
(Forts.)*

hemman, som icke äro skatteköpta, men kunna bliva föremål för skatteköp, och det är för sådana fall, som man nu vill ha skatteköpsförordningen reglerad. Jag har här hållit mig till de fall, som äro föremål för propositionen och utskottets utlåtande, men den föregående talaren drar in en hel del saker, som finnas varken i propositionen eller i utlåtandet.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Nej, det är just den siste ärade talaren som här tar fel, ty de hemman, jag här talade om, äro antecknade i kammarkollegium såsom varande av krono natur, men det är just i fråga om sådana hemman, som domstolarna under 1800-talet i icke så få fall ha godkänt försäljning och utfärdat lagfartsbevis, men dessa hemman äro icke skatteköpta. Jag hoppas nu, att den ärade talaren förstår min mening. För denna min uppgift, att domstolarna icke desto mindre utfärdat lagfartsbevis och fastbrev i åtskilliga sådana fall, står jag för, och den saken är faktiskt utredd.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels på bifall till den av herr Wohlin m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes av herr Olsson i Kullenbergstorp, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller första särskilda utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Wohlin m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Voteringen utvisade 97 ja mot 36 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 4.

*Ang.
inställande
av vissa
skatteköp.*

Slutligen föredrogs första särskilda utskottets utlåtande, nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inställande av skatteköp enligt kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga författningar om användande av de till bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogarna.

Därvid yttrade

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr vice talman, mina

herrar! Den fråga det här gäller ligger ju på något annan bog än den vi nyss diskuterade. Här gäller det ju jord eller rättare skogsmark, som kronan på sin tid upplåtit till Tunabergs kopparverk.

Det har beträffande denna fråga gjort sig gällande diametralt motsatta åsikter inom utskottet. Jag har icke kunnat följa någon av ytterlighetsriktningarna. Jag tror nämligen icke, att man kan behandla denna fråga därest det skall göras moraliskt rätt, om jag så får uttrycka mig, på precis samma sätt som den föregående, där det gällde den gamla bondejorden, som aldrig varit statens jord i egentlig mening. Här kan det ju alltid sägas, att när icke ändamålet med upplåtelsen bibehålles, så har anledningen till upplåtelsen förfallit. Emellertid har här åtskilligt kommit emellan. bland annat det låna, under 40 år pågående arbetet med att tränga ännu längre in i frågan och komma till en uppgörelse.

När bergverkstionden i vårt land avskaffades, var det Höganäs stenkolsbolag och det här ifrågavarande bolaget som undantogs just för de koncessioner de hade. När uppgörelsen träffades med Höganäs bolag, jag vill minnas 1896, erhöll bolaget koncession på ett synnerligen stort område för att bearbeta kolfyndigheterna, och det förvånar mig ännu i dag att bolaget kunde erhålla ett så stort område vid upplåtelsen. Med kopparverket som det gäller har däremot ingen uppgörelse ägt rum.

Nu är det dock något egendomligt att man enligt Kungl. Maj:ts proposition återigen skall komma till precis samma punkt där man befann sig, då det första kungl. brevet utfärdades, vilket jag vill minnas skedde år 1757. Bolaget skulle ha kvar rätt att erhålla utsyning ur skogen, men kronan få disponera densamma. Jag tycker icke att detta är så synnerligen bärande för en uppgörelse. Enligt min mening är det också en liten smula trist att man för att upphäva eller undanskjuta skatteköpsrätten stiftar en lex in casu, varigenom man, förmodar jag, vill komma ifrån konsekvenserna av högsta domstolens dom den 19 mars 1908. Då denna fråga sist förelåg till behandling i riksdagen, var det ju på det sättet, att en förlikning med bolaget var ifrågasatt, som gick ut på att bolaget skulle betala hälften av vad man värderade skogsmarken till mot det att bolaget skulle få skatteköpsrätt till hela det område, som var i fråga. Då strandade detta därpå, att frågan berörde även en del torpare och bönder, vilka, om bolaget fick skatteköpa skogen, skulle komma under bolaget. Nu har frågan klarats upp genom att bolaget förklarar, att bönderna och torparna utan vidare skulle få köpa jorden fri på samma sätt, som bolaget tilläventyrs skulle fått göra, så att *den* saken är ur världen.

Nu har det blivit en helt annan värderingssumma, och jag kan icke finna annat än att denna värdering, så vitt jag kan förstå, helt enkelt gäller köp av mark till dess hela värde. Och då gör man sig den frågan: vad skulle åborätten vara till om den icke vore värd något? Jag kan icke få klarhet i, vad man då avsåg. Var det ett rent köp, då vet jag icke, varför man skulle behandla saken på det här sättet.

Ang.
inställande
av vissa
skatteköp.
(Forts.)

*Ang.
inställande
av vissa
skatteköp.
(Forts.)*

Huru som helst, när detta är en så gammal tvistefråga, där så olika meningar gjort sig gällande, så att bolaget i ena fallet skulle betalat 500 å 600 kronor i skattelösen och i det andra fallet över 1,800,000 kronor, då man åberopar sig på författningar i bägge fallen och kan leta upp författningar, som kunna tydas på bägge sätten, då tycker jag, att saken är mogen att behandlas på ett sätt, som man något varit inne på i den kungl. propositionen, när det gällt bestämmande av den ersättning, som bolaget skulle erhålla för vad det givit ut för att åstadkomma skatteköpet, nämligen skiljedom. Om någonsin skiljedom varit av behovet påkallat, så har det varit här. Jag tror, att detta skulle varit mycket hedrande för båda parterna och bragt hela tvisten ur världen och följaktligen löst frågan om bolagets rätt att erhålla utsynning av skogen. Jag förordade och sökte att intressera utskottet för denna utväg, men nej, man höll sig på ytterkanten, vare sig det var den ena eller den andra sidan. Och dock när denna fråga är så tvistig och det gäller så vitt skilda summor som dem, jag redan omnämnt, då synes detta mig tyda på, att det hade varit mycket bättre att gripa till skiljedom, när man ändå vädjar till skiljedom. Man säger, att nu har något nytt inträffat, nu skulle rättsstaten ha gjort sitt intåg i vår världsdel och icke maktstaten. Jag tycker då, att anlåtande av skiljedom skulle icke varit så olämpligt just ur rättsstatens synpunkt. Men jag vann icke något understöd för denna min uppfattning, och man kan ju nästan förutsätta, att man oftare träffar människor, som vilja strid än som vilja frid, särskilt då det är fråga om skiljedom.

Jag har följaktligen icke det minsta hopp om att kunna driva denna sak igenom i kammaren enligt min åsikt, då ingen motion i den riktningen föreligger.

Jag har endast velat deklarerera min egen ståndpunkt i denna fråga och har, herr talman, intet yrkande att göra.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 10,53 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Tisdagen den 30 september.

Kl. 3 e. m.

Förhandlingarna leddes av herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 24 innevarande september.

§ 2.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr	<i>Andersson</i> i Milsmeden	under	8	dagar fr. o. m. den	1	okt.	
»	<i>Lithander</i>	»	8	»	»	»	1 »
»	<i>Wiklund</i> i Brattfors	»	10	»	»	»	4 »
»	<i>Jönsson</i> i Fridhill	»	8	»	»	»	1 »
»	<i>Eliasson</i>	»	10	»	»	»	1 »
»	<i>Berggren</i>	»	10	»	»	»	1 »
»	<i>Persson</i> i Fritorp	»	4	»	»	»	1 » och
»	<i>Karlsson</i> i Surte	»	9	»	»	»	1 »

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,7 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 1 oktober.

Kl. 3 e. m.

Förhandlingarna leddes av herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 25 nästlidna september.

§ 2.

Till bordläggning anmäldes tredje särskilda utskottets utlåtanden:

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändrings- och tilläggsarbeten vid Västgöta regementes kasernetablissemang;

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande redan under år 1919 av viss del utav det å extra stat för år 1920 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslag till fullföljande av arbetena å kasernetablissemang för femton infanteriregementen; och

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av vissa av inträffade eldsvådor inom Vaxholms och Älvsborgs fästningar föranledda kostnader.

§ 3.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Månsson* i Hagström under 9 dagar fr. o. m. den 3 oktober.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,7 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Torsdagen den 2 oktober.

Kl. 3 e. m.

Förhandlingarna leddes av herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 26 nästlidna september.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Att riksdagsmannen herr Axel Gylfe på grund av lungtuberkulos tills vidare är oförmögen att delta i riksdagsarbetet, intygas på heder och samvete.

Högbo, Falun den 1 oktober 1919.

V. Malmström,
leg. läkare.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter tredje särskilda utskottets utlåtanden nr 9—11.

§ 4.

Anmälades och godkändes tredje särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för Göteborgs lyceum för flickor att komma i åtnjutande av statsbidrag, oaktat visst villkor för erhållande av dylikt bidrag ej uppfyllts;

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av de uti staten för akademien för de fria konsterna uppförda anslagsposterna till belysning, undervisningsmateriell m. m. för år 1919; samt

nr 10, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad utbildningstid för vissa värnpliktiga av 1919 års klass m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 5.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:
 herr *Borg* under 13 dagar fr. o. m. den 3 okt. och
 » *Lindley* » 3 » » » 3 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,6 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Fredagen den 3 oktober.

Kl. 11 f. m.

Förhandlingarna leddes av herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 27 nästlidna september förda protokollen.

§ 2.

Föredrogs tredje särskilda utskottets utlåtande, nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändrings- och tilläggsarbeten vid Västgöta regementets kasernetablissemang; och biföll kammaren utskottets i detta utlåtande gjorda hemställan.

§ 3.

*Ang.
 fullföljande av
 arbetena å
 vissa kasern-
 etablissemang.*

Vid nu skedd föredragning av tredje särskilda utskottets utlåtande, nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande redan under år 1919 av viss del utav det å extra stat för år 1920 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslag till fullföljande av arbetena å kasernetablissemang för femton infanteriregementen begärdes ordet av

Herr *Hansson* i Stockholm, som yttrade: Herr talman! Kasernbyggnaderna ha ju ända från begynnelsen varit ett sorgligt kapitel. Man förvånade sig kanske mindre över den omständigheten, att det aldrig lyckades att få ordentligt besked, utan att man ständigt måste räkna med att det kom nya kostnader, när en gång anslag beviljats, så länge militärerna styrde genom högern.

Men man hade hoppats, att den nya styrelsen också skulle medföra, att man i militära ting kunde få mera reda, så att riksdagen, när den gick att bevilja sina anslag, hade garantier för att icke inom kort tid få ganska avsevärda efterräkningar.

Det förslag, som nu föreligger, avser ju endast, att kasernbyggnadsnämnden skall erhålla bemyndigande att disponera redan i år en fjärdedel av det anslag, som anvisats på nästa års stat för ifrågavarande kasernbyggnader. Men det är anmärkningsvärt, att kasernbyggnadsnämnden framkommit med denna anhållan och att kasernbyggnadsnämnden nu visar sig stå i den situationen att, därest icke medgivandet lämnas, arbetena måste avbrytas och arbetarna avskedas. Det är så mycket märkligare, som kasernbyggnadsnämnden själv genom ombud, som hade inkallats till statsutskottet vid årets lagtima riksdag, lämnade den upplysningen, att de medel, varöfver kasernbyggnadsnämnden då disponerade, skulle räcka för arbetena under detta år. Det stod vid början av året till kasernbyggnadsnämndens förfogande ett belopp av 8,200,000 kronor. Av dessa hade till den 1 maj 1919 förbrukats 3,700,000 kronor. När statsutskottets första avdelning hade att pröva frågan om anslag till kasernbyggnader för nästa år, inkallades en representant för kasernbyggnadsnämnden, och de upplysningar han lämnade ha givit statsutskottet anledning att i sitt utlåtande n:r 132 till lagtima riksdagen uttala, att »återstoden har beräknats åtgå för arbetets bedrivande till årets slut». Här har sålunda statsutskottet ansett sig kunna giva riksdagen den uppfattningen, att de medel, som stodo till förfogande, skulle räcka till årets slut.

Men om man nu går till de handlingar, som föreligga, och då närmast tredje särskilda utskottets utlåtande, skall man finna, att i slutet av augusti av årets anslag återstod endast omkring 333,000 kronor. D. v. s. medan man under årets första fyra månader förbrukade vid kasernbyggnaderna 3,700,000 kronor, så har man under därpå följande fyra månader, d. v. s. samma tidsperiod, förbrukat 4,200,000 kronor. Det bör då erinras om att efter den första perioden, den billigare perioden, ha vi inställt kasernbyggnaderna i Lund och halva kasernbyggnaderna i Linköping. Trots sålunda att man åstadkommit en avsevärd begränsning av byggnadsarbetet, bli kostnaderna större. Och man kan icke undgå en känsla av att man inom kasernbyggnadsnämnden icke tager den ringaste hänsyn till de intentioner, som komma från riksdagen, att man handlar där oberoende av riksdagen, liksom om man tänkte, att när man gjort slut på pengarna, skall man alltid kunna förebära en motivering, som tvingar riksdagen att bevilja mera medel. Detta förhållande bör här konstateras.

Jag är övertygad om att vi skulle ha kunnat beträffande kasernbyggnaderna befinna oss i ett bättre läge, om regeringen tagit hänsyn till den önskan, som uttalades redan vid lagtimens remissdebatt, nämligen att försvarskommissionen skulle få i uppdrag att granska kasernbyggnadsfrågan i sin helhet. Nu gjordes det i stället

Andra kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 11. 4

*Ang.
fullföljande av
arbetena å
rissa kasern-
etablissemang.*

(Forts.)

Ang.
fullföljande av
arbetena å
vissa kasern-
etablissemang.
(Forts.)

på det sättet, att regeringen till försvarskommissionen överlämnade endast frågan om kasernbygget i Lund. Sedermera tog statsutskottet på eget initiativ upp frågan om begränsning av arbetena i Linköping. Jag är emellertid övertygad om att man skulle även vid de övriga kasernetablissemangen kunna åstadkomma avsevärda begränsningar i arbetet och därmed garantera, att de beviljade medlen också skulle räcka till.

Hur skall det nu bli för nästa år? Riksdagen har beviljat 6 miljoner kronor. Av dessa tagas redan i år 1 1/2 miljon i anspråk. Nu heter det visserligen, att med de pengar, som funnos i år, och de, som beviljats för nästa år, skall man kunna enligt den överenskommelse, som träffats med militära myndigheterna, iordningställa de lokaler, som behövas för vinterskolorna vid ifrågavarande regementen. Men därmed har man ju icke hunnit till något fullbordande av kasernbyggnaderna. Kolossala delar av arbetet återstå. Och meningen är naturligtvis, att, när man kommer ett stycke fram på nästa år, komma med en ny räkning. När kasernbyggnadsnämnden för nästa år begärde 9 miljoner kronor, så prutade krigsministern ned det till 6 miljoner. Statsutskottet ifrågasatte i sitt utlåtande att på grund av inställandet av byggnaderna i Lund och Linköping att det kunde ytterligare prutas på detta belopp. Men slutresultatet blir tydligen, när kasernbyggnadsnämnden fått saken ordnad, att den får sina 9 miljoner för nästa år.

Det är önskvärt, förefaller det mig, att regeringen, innan den nästa gång inkommer till riksdagen med något äskande beträffande kasernbyggnaderna, verkligen föranstaltar en ordentlig undersökning, huru arbetena skola kunna begränsas. Det är möjligt, att tidpunkten nu är litet sen. Kasernbyggnadsnämnden har, som man ser av de förbrukade summorna, varit mycket flitig. Det är mycket möjligt, att tidpunkten är väl sen för att åstadkomma en verklig begränsning av byggnaderna. Men riksdagen kan begära, innan den fortsätter att på detta sätt bevilja anslag, att den får klart besked om att de pengar, som beviljas, verkligen äro så beräknade, att de i förhållande till det arbete, som skall utföras, komma att räcka till. Det är — kanske man icke skall använda så starka ord — men jag höll på att säga: det är skandal att det skall pågå på detta sätt med ständigt stora beviljningar och ständigt stora efterräkningar.

Jag kan också, herr talman, lämna den upplysningen, att jag vid ärendets behandling i utskottet hade anmält min reservation. Av någon anledning har det icke blivit antecknat i utlåtandet. Reservationen avsåg emellertid icke ett avslag på Kungl. Maj:ts framställning utan endast ett markerande av att man här hade anledning till det största missnöje med det sätt, varpå saken behandlats. Att jag icke kan yrka avslag på Kungl. Maj:ts framställning beror närmast därpå, att ett avslag skulle nu till vintern, då arbetslöshet hotar även på andra områden, framtvinga ett ganska omfattande avskedande av arbetare vid statens kasernbyggnaderna.

der. Endast med hänsyn härtill kan jag yrka bifall till utskottets förslag.

*Ang.
fullföljande av
arbetena å
vissa kasern-
etablissemang.
(Forts.)*

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Härefter föredrogs tredje särskilda utskottets utlåtande, nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av vissa av inträffade eldsvådor inom Vaxholms och Älvsborgs fästningar föranledda kostnader; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 5.

Anmälades och godkändes tredje särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändrings- och tilläggsarbeten vid Västgöta regementes kasernetablissemang;

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande redan under år 1919 av viss del utav det å extra stat för år 1920 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslag till fullföljande av arbetena å kasernetablissemang för femton infanteriregementen; och

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av vissa av inträffade eldsvådor inom Vaxholms och Älvsborgs fästningar föranledda kostnader.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:

herr <i>Borggren</i>	under 10 dagar fr. o. m. den 6 okt.,
» <i>Björk</i> i Tyde	» 10 » » » 6 » och
» <i>Molin</i> i Aspa	» 6 » » » 6 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11,17 f. m.

In fidem
Per Cronvall.